

NAŠ TOVARIŠ TV 15

Št. 5 9. februarja 1978 Leto XVI

Glasilo Zveze združenj borcev NOV in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije

Glavni in odgovorni urednik:
SILVO TERSEK

Novinarji:
Milena Štrajnar, Tone Urbas, Milan Vogel, Bojana Žokelj Jesih

Tehnični urednik:
Sine Kovič ml.

Tajnica uredništva:
Mara Okorn

Telefon uredništva: 327-780

Letna naročnina 180 din, za inozemstvo 190 din; posamezna številka v prosti prodaji 4 din

Uprava in naročninski oddelek »TV-15«:
Miklošičeva 28, pp 598 61001 Ljubljana

Telefon uprave: 320-486

Tekoči račun:
501000-833-30005 pri SDK Ljubljana

»TV-15« izhaja vsak teden – izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28

Rokopise pošljite na naslov:
Uredništvo TV-15, Miklošičeva 28, pp 598, 61001 Ljubljana

Rokopisov in fotografij ne vračamo
Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 421/1-72
od 12. 4. 1974 se za »TV-15« ne plačuje temeljni davek od prometa
proizvodov

Tisk:
CGP Delo, Ljubljana, Titova 35

Življenje, imenovano
vojskovanje
str. 4

»Prešerna sem vedno
nosil s seboj...«
str. 6

Po poti legendarne
Štirinajste
str. 8

V sredo 1. februarja letos smo
obiskali Beneško Slovenijo.
V današnji številki jo pred-
stavljamo na straneh 9., 10.,
11. in 12.

Nagrade za negovanje pesnikovega izročila

Na predvečer slovenskega kulturnega praznika je bila v slovenski filharmoniji slovesnost, na kateri so podelili vsakoletne Prešernove nagrade. Predsednik upravnega odbora Prešernovega sklada pisatelj Ivan Potrč je izročil šest velikih nagrad za življenjsko delo oziroma za dela, ki so izredno pomembna za oblikovanje slovenskega kulturnega prostora. Ta najvišja priznanja slovenske družbe so prejeli: Ladko Korošec za svoj operni pevski cikel, pisatelj Anton Ingolič za sodobna zgodovinska književna pričevanja in za književnost za otroke in mladino, Kajetan Kovič za pesniško zbirko »Labrador«, Edo Ravnik za urbanistično arhitektonske stvaritve Trga revolucije, Nikolaj Omersa za ustvarjalno slikarsko delo ter Nande in Drago Vidmar za umetniško socialno, likovno partizansko oblikovanje.

Nagrade Prešernovega sklada pa so prejeli: Anton Grčar, Meta Hočevar, Jane Kavčič, Vladimir Kavčič, Rudi Kosmač, Marija Kobi, Fedja Košir, Miroslav Košuta, Janko Messner, Janez Povše, Janez Suhadolc, Janez Šibila, Dušan Tršar in Vojko Vidmar.

Nagrajencem je čestital predsednik RK SZDL Mitja Ribičič, ki je v svojem govoru poudaril revolucionarno pot slovenske kulture in med drugim dejal: »V svojih spominih je zapisal prvi predsednik OF slovenskega naroda Josip Vidmar, da se je Župančič v tistih hudih časih zelo pogosto zatekal k Prešernu, da je imel stalno pri sebi miniaturno izdajo njegovih pesmi. Spominja se pesnikovih besed, »da nas Prešeren ne zapusti v nobeni sili, kajti to je pesnik svojega naroda za vse večne čase«

Kakor je bil Župančič povezan s Prešernom, tako so bili s Prešernovo pesmijo povezani partizani. Nosili so njegovo pesmarico na pohodih, od tabora do tabora, s Kočevskega Roga na Krim, Nanos, Jelovico in Pohorje. Njegova pesem je postala geslo revolucije, njegova »Zdravljica«, tiskana v gorenjskih gozdovih ob stoletnici prve izdaje, je postala naša jugoslovanska marsejeza...«

V spomin na tiste januarske dni 1944. leta, ko so prišli borci Štirinajste divizije po enomesečnem pohodu iz Bele krajine in Hrvaške pri Sedlarjevem na Štajersko in se z veliko mero hrabrosti, iznajdljivosti in srčnosti zoperstavili močnejšemu sovražniku, so se letos že petič zapored podali po poteh Štirinajste mladi iz Laškega, skupaj z nekaterimi borci Bračičeve, Tomšičeve in Šercerjeve brigade, z vojaki postojnske in celjske garnizije.

Njene zadnje besede: »Odnosite me ven!«

Odmev na »Prečuden svet je v grapi črni«, 45. številka TV-15

Iste noči, o kateri piše avtor sestavka »Prečuden cvet je v grapi črni«, se je v naši hiši mudilo več borcev. Bilo je to 11. novembra 1942. Med njimi je bil heroj Mirko Bračič, Ivan Bratko in več drugih, katerih imen se ne spominjam več. Zgodaj zjutraj naslednjega dne nas je tovarišica Danica Lepušček (po domače Jakenčeva) obvestila, da so Italijani v bližini. Takoj sem na to opozorila borce in hiša je bila v trenutku prazna. Hitro sem odšla k Vidi Krošljevi in ji predlagala, naj ostane v postelji. Privolila je. Potem sem pohitela po hiši in poskrila vse, kar je bilo sumljivega. Medtem ko sem se napotila k hišici, da bi tudi tam pospravila, me je poklical mlad partizan z imenom Planinko ali Vojko. Imena se ne spominjam več. Rekel je, naj bolno Vido takoj odnesemo iz hiše. Odgovorila sem mu, da sva se z Vido zmenili, da bo ostala v postelji. Rekel je, da so mu ukazali, naj Vida takoj zapusti hišo. Stekla sem v hišo in videla Vido že na vrhu stopnic, kako se drži ograje. Njene zadnje besede so bile: »Odnosite me ven!« V tem trenutku priteče brat Stanko in naloži Vido na ramena, da bi jo čimprej skril pred sovražnikom.

Drugi dogodki so se odvijali tako, kakor je zapisano v članku! Oprostite, da sem se tako pozno oglasila. Bila sem hudo bolna.

FANI ŠTRUKELJ-DRAGICA
Ljubljana, Linhartova 72

Zdravstveno varstvo in participacija

Sem za popolno zdravstveno varstvo borcev NOV in to brez omejitev

V drugi polovici novembra je bil v razpravi osnutek samoupravnega sporazuma o pravicah in obveznostih iz enotnega programa zdravstvenega varstva v naši republiki; prav tako osnutki regionalnih zdravstvenih skupnosti. Pri vsem tem je bilo kot poglobljeno vprašanje postavljen problem financiranja zdravstva. Kot rešitev: predložena je participacija.

Res je, da participacija ta problem lahko reši. Vendar se postavlja vprašanje, ali naj to rešuje samo participacija. Dosti let že godrnjamo, kako nimamo zdravstvo dovolj dobro organizirano, po marsičem neustrezno: da se z zdravstvenim dinarjem ni vedno gospodarilo gospodarsko; da proizvajalci (ali lekarne) nenehno dvigajo cene zdravilom; da je administracija precej zbirokratizirana in tako zdravstveno osebje izgublja preveč časa s papirjem, kar spet zahteva večanje števila administrativnega kadra osebja (tudi zdravniki so obremenjeni s pisanjem); da je število bolezenskih dopustov preseglo vsako mero, ker posamezniki neodgovorno in brez potrebe izkoriščajo zdravstveni dinar in podobno. Koliko bi dobili, če bi vse te stvari, ki so omenjene in neomenjene, postavili na pravo mesto? O tem v osnutku ni zaslediti niti besedice. Nobene analize, nobenih sklepov. Mislim, da bi bilo prav, če bipoiskali vsako, še tako majhno rezervo. Šele potem naj bi določili participacijo.

Samo – časa je zmanjkalo in tako smo v zamudi. Kar pa zadeva udeležence NOV, lahko rečem, da se zatekajo k zdravniku samo, če se počutijo res slabo. Zdravstveno stanje borcev je iz dneva v dan slabše. Vsak nosi v sebi več kroničnih bolezni. Na te se prilepi še prehlad, influenza, pljučnica in mnoge kar na hitro pobere. Prav zaradi tega se bomo morali vse pogostejše obračati na zdravnika in če bi morali za zdravstvene storitve in zdravila plačevati participacijo, bi bili tako bolj prizadeti kot drugi zavarovanci. Lahko pa se zgodi, da bodo participacije v regionalnih merilih različne in tako bi, zaradi te razlike oziroma večje deficitarnosti posamezne zdravstvene skupnosti, bili še dodatno prizadeti. Podatek, ki sem ga prebral v TV-15, da je povprečna starost udeležencev narodnoosvobodilnega boja enainšestdeset let, dosti pove. Moje mnenje je, da bi bilo potrebno vsakega udeleženca narodnoosvobodilne vojske enkrat letno uradno povabiti na ambulantni pregled, po potrebi tudi na specialistični in tudi ustrezno zdraviti. Naravna zdravilišča so mnogim težko dostopna, pa tudi vedno polna. Med slednjimi je zelo malo borcev, kot da ne bi bila namenjena njim.

Sem za popolno zdravstveno varstvo borcev NOV in to brez omejitev! Participacije naj bi bili oproščeni. Pridobljene pravice naj se vsaj ne krčijo, če se že ne morejo dopolniti.

MARIJAN MUŽEVIČ
Izola, Oktobrske revolucije 1

Ker gre beseda o Tomažu

Odmev na sestavek o Mlinarjevih iz Lajš, 49. številka TV-15

V 49. številki TV-15, ki je izšla 15. decembra lani, je prizadevni Ciril Zupanc iz Nove gorice lepo prikazal družino Mlinarjevih iz Lajš, iz katere je prišel tudi znameniti junak in komandant prvega bataljona Gorenjskega odreda Jože Fajfar-Tomaž. Ker se je v pisanje vkradlo nekaj netočnosti in ker gre beseda prav o Tomažu ter da netočnosti ne bi povzemali tudi drugi, naj ob tej priložnosti le-te popravim in hkrati dopolnim z nekaterimi zanimivostmi.

Komandant Jože Fajfar-Tomaž je padel 14. aprila (ne 16.) 1944 pri Trbojah (ne na cesti od Kokrice proti Kranju), ko so partizani napadli nemški avto in prikolicco s policisti. O tem je pisano na več krajih in tudi v »Gorenjskem partizanu«. Tako, kot omenja prijatelj Zupanc! Toda, članka ni napisal Tomažev soborec Anton, temveč Milan Ogris, ki je zdaj predsednik skupščine občine Tržič. To bo opisano tudi, seveda širše, v kroniki Gorenjskega odreda, ki jo pripravljajo.

Toliko o popravkih, zdaj pa še kratka dopolnitev:

Hrabri komandant Jože Fajfar-Tomaž je bil ljubljene bataljona in odreda. Njegova hrabrost in udarnost sta vsak dan sproti presenečali tovariše. Boju in osvoboditvi je bil predan do samopozabe. Bil je zgled! In ko je že mrtev ležal blizu Nemcev, ki so še vedno gosto streljali, se je do njega priplazil njegov spremljevalec ter mu odvzel torbico in orožje. Več ni bilo mogoče storiti. Potem so Nemci mrtvega komandanta odvedli v Škofjo Loko ter se z njim hvalili.

Ob izgubi hrabrega komandanta Tomaža je štab Gorenjskega odreda izdal povelje številka 10, kjer je bilo med drugim zapisano:

»... da bi se vedno s pieteto spominjali naših najhrabrejših borcev, ki so padli v borbi za svobodo, naj naše enote izvršijo sledeče: V spisek, iz katerega bodo klicani tovariši, vnesite imena najhrabrejših borcev, ki so padli... Ta imena morajo biti pred imeni ostalih tovarišev... Kadar dežurni pregleduje moštvo, mora klicati najprej imena padlih tovarišev. Ker ni več med nami, mora desnokrilni ob njegovem imenu odgovoriti: Padel v borbi za svobodo!

Za sedaj imenujemo v spisek 1. čete 1. bataljona Gorenjskega odreda tovariša Jožeta Fajfarja-Tomaža.«

Prav tako je prvi bataljon Gorenjskega odreda poslej nosil ime »Tomažev«.

IVAN JAN
Kranj, Partizanska 10/c

Tudi takšna »spominska obeležja« se najdejo

Dovolite, da še jaz dodam besedo k člankoma »Zakaj so se borili slovenski vojaki na Soči v prvi svetovni vojni« in »Dolg padlih v prvi svetovni vojni«, dr. Ervina Mejaka iz Celja in dr. Aleksandra Nardina iz Šempetra pri Novi Gorici.

Že od jeseni hranim meter in pol dolg belo-zen trak, ki sem ga snel z venca, položenega na pokopališču pod Voglom in namenjenega spominu padlim pod Krnom v prvi svetovni vojni. Na traku je napis: »Die Treue fest – Kameradschaftsbund Lannach«. Trak sem snel, venec in sveče pa pustil, saj ima do le-teh vsakdo pravico – ne pa do tega, da bi na račun žrtev imperialistične vojne uganjal avstrijakantsko monarhistično in nacionalistično propagando. Saj so že napisali v spomin padlim v prvi svetovni vojni, kot je na primer pod Bogatinom, dovolj nedoločni: »Padlim žrtvam v svetovni vojni« – kot da so vojne naravne, neogibne in celo mistične nezgode, ne glede na to, kdo jih povzroča in zakaj ter čigava žrtev je kdo.

»Spominska obeležja«, kakršnega sem našel pod Voglom, pa še posebej ne bi smela ostati brez ustreznega odgovora!

CVETKO ZAGORSKI,
Ljubljana, Viška 49a/II

Zakaj odstranjene rezervacije za invalide?

Že več let opazujem brezobzirnost ljudi, tudi mladih. Na avtobusnih postajah se ob vstopu prerivajo in tisti, ki je bolj predrzen in bolj zdrav, zavzame najboljše sedeže. Tudi sedeža št. 1 in št. 2, ki sta bila včasih namenjena invalidom!? Invalid pa se z največjo težavo spravi na sedež in tudi na končni postaji se le stežka preriva med ljudmi. To sem večkrat sam videl.

Ko sem nekoč opozoril mladega moškega, imel je okoli petindvajset let, da sta prva sedeža namenjena invalidom, se je nasmehnil in rekel: »Nikjer ne piše!« (Pa še prav je imel.)

Mislim, da bi se morale naše organizacije zavzeti in seveda tudi vsi drugi pristojni dejavniki, da se spet označijo rezervacije za invalide in to na vseh avtobusih. Vedeti moramo, da je invalidov z lastnimi avtomobili bore malo in da jih je največ odvisnih od avtobusnega prometa. Morda bi tudi ne bilo odveč, da večkrat opozorimo, da danes prav po zaslugi borcev – invalidov lepše živimo.

JOŽE PERČIČ
Planinska vas 9, p. Planina

Pritožujem se

»Vloge in pritožbe so prav gotovo svojevrsten odmev družbenega dogajanja. Zgovorno kažejo, kaj je v družbi narobe, kaj je treba storiti oziroma ukreniti, da bi se odpravile krivice oziroma, da bi ukrepali tam, kjer je potrebno. Prav zaradi tega so vloge in pritožbe mnogo dragocenejše opozorilo za vso družbo, kot le za urejanje težav posameznikov.« Tako je zapisano uvodoma v poglavju poročila ki obravnava vloge in pritožbe.

Že tretjo mandatno dobo je pri Republiškem odboru ZZB NOV delovala pritožna komisija. Obravnavala je vse prispеле pritožbe, prek njih ugotavljala problematiko ter opozarjala republiški odbor in druge institucije ter organizacije na nepravilnosti in naši družbi. Komisija pa je sprejemala tudi vloge, v katerih borci NOV, pa tudi drugi občani iskreno izražajo podporo naši začetni poti v socializem, spoštovanje dotovariša Tita njegovih načel, predlagajo pa tudi izboljšave v zakonodaji. Morda je zanimiv podatek, da je anonimnih pritožb le en sam odstotek, pa bi bile podpisane dosti bolj tehtne.

Komisija ugotavlja, da se je v pretekli mandatni dobi tudi na področju dela komisij za

V poročilu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije, ki je bilo pripravljeno za dvanajsto sejo, je tudi poglavje o vlogah in pritožbah o katerem sicer ne pišemo pogosto.

pritožbe v republiki izboljšalo koordinacijsko delo, da se ne dogaja več, kot je bilo v preteklosti pogosto, da se je ena oseba pritožila na različne strani, pa so potlej problem reševali na večih koncih in vsak po svoje.

Prav na pobudo pritožne komisije pri Republiškem odboru ZZB NOV sta bila v zadnji mandatni dobi dva sestanka predstavnikov republiških komisij (pri SZDL, pri CK ZKS, republiških sindikatih, RK ZSMS in RO ZZB NOV). Na teh sestankih so bila sprejeta skupna stališča, na podlagi katerih je trenutno v razpravi družbeni dogovor o organizaciji in delu organov za vloge in pritožbe v SR Sloveniji. V

tem, oziroma, s tem družbenim dogovorom bi bilo določeno, naj bi vloge in pritožbe evidentirali pri skupščinski komisiji, jih strokovno obdelali, nato pa šele poslali nazaj matični organizaciji v dokončno odločanje. S takim delom bi se izognili dvojnemu in večkratnemu reševanju istih problemov, prišli bi do enotne delovne metode ter hitrejšega reševanja vlog. Predlog je tudi, da bi že omenjena komisija pri skupščini delovala, oziroma, bila sestavljena na delegatski osnovi.

V zveznem merilu je bil lani spomladi sprejet zakon o vlogah in predlogih. S tem bo tudi to področje končno dobilo prave okvire.

Ob pripravah omejenih pravnih ureditev je bilo v razpravi poudarjeno vprašanje pristojnosti komisije. Vsa področja našega življenja so namreč že urejena s pravnimi in upravnimi normami. Kljub temu pa lahko ugotavljamo, da je v okviru tega le mogoče, da se človeku zgodi krivica. Črko zakona je namreč v prenekaterih primerih moč tolmačiti tako ali drugače, kar je pač odvisno od institucije odvetništva, finančne zmogljivosti posameznika, intervencij...

Zlasti je moč pravne akte obračati v škodo posameznika tam, kjer je pri reševanju prisoten brezdušen in brezvesten odnos do človeka.

Komisija pri Republiškem odboru ZZB NOV Slovenije se pri svojem delu srečuje z marsikatero za predpiše skrito krivico, ki jo je težko popraviti, ali pa to sploh ni mogoče. Marsikdaj, ugotavlja komisija, niso upoštevana socialistična moralna načela. Take primere je srečati pri socialnem zavarovanju, socialni varnosti in skrbstvu, zdravstveni zaščiti, delovni zakonodaji, in drugod.

V tem prehodnem obdobju imamo še vedno na različnih potih opravka s staro miselnostjo, tradicijo. Dogajajo se pojavi korupcije, podkupovanja, neumestnega interveniranja, birokracije in tehnokracije. To je spretni pojav hitro razvija-

joče se družbe, zato pa si morajo prav družbenopolitične organizacije in tudi vsi napredni ljudje prizadevati, da se taka protislovja razkrivajo, omejijo, da bi – morda ne čez noč – vendar pa v čim večji meri, odpravili omenjene nepravilnosti in škodljive pojave.

Komisije so tudi vedno pred kočljivo nalogo, kako ukrepati takrat, ko so vsa pravna pota že izčrpana, posameznik pa je kljub temu očitno oškodovan. Vprašanje pooblastil komisiji o presojanju in ukrepanju v takih primerih ni razčiščeno. Ali lahko slednja razsoja po čisto človeških, moralnih načelih? Tu se soočamo z dejstvom, naj bi komisija ne bila razsodnik.

Komisija za vloge in pritožbe pri republiškem odboru ZZB NOV Slovenije je imela v minuli mandatni dobi 9 sej, na katerih je sprejemala delovne programe, verificirala poročila o delu ter obravnavala vprašanja načelne narave in sprejemala s tem v zvezi svoja stališča. Člani komisije so v mnogih primerih obiskovali teren in ugotavljali stanje. Precej je bilo tudi ustnih pritožb in prošenj za pomoč. Pogosto je bil dovolj že razumeva-joč pogovor.

B. Ž. J.

Ajdovski borci v minuli mandatni dobi

Na minuli volilni konferenci ZZB NOV v Ajdovščini so skrbno pregledali delo v pretekli mandatni dobi in si načrtali nove naloge.

V izčrpnem poročilu občinskega odbora ZZB NOV Ajdovščina je natančno opisano delo odbora, kakor tudi Združenj borcev s tega območja. Razbrati je, da so v minuli mandatni dobi delo dobro delali, da pa z uspehi niso zadovoljni v tolikšni meri, da ne bi v isti sapi že načrtovali akcij, nalog ter dela za vnaprej.

Ajdovska organizacija (velja za vso občino) šteje 2500 članov in je razdeljena na 34 združenj borcev in dve združenji VVI. Tako število borcev v občini predstavlja močno družbenopolitično silo zlasti, ker so borci še vedno aktivni in se zavedajo nadaljevanja revolucije.

Med njimi je skupno 155 članov ZK, 28 jih ima partijske funkcije, 132 članov je vključeno v delo v

raznih delegacijah, 142 jih ima funkcije v SZDL, 126 jih deluje v svetih KS, 315 v SLO. V sami borčevski organizaciji deluje prek 650 borcev – funkcionarjev, 222 borcev pa ima aktivne funkcije v različnih društvih. V občini je le malo organizacij, kjer borci niso zastopani.

V lanskem oktobru so krajevna združenja ZB evidentirala kandidate za svoja nova vodstva, v novembru in decembru pa so imeli volitve. Naleteli so na težave pri nekaterih združenjih, ki imajo le majhno število borcev, kjer je tudi starost in bolezen vzrok upočasnjene dejavnosti – menili so, da bi bilo primerno borce iz takih združenj priključiti večjim krajevnim združenjem v bližini – o čemer pa se niso povsod strinjali.

»Razveseljivo je dejstvo, da članstvo ni postavljalo v ospredje svojih problemov, temveč je v prvi vrsti obravnavalo družbenopolitično aktivnost na vasi in sodelovanje z drugimi organizacijami in društvi«, je zapisano v poročilu.

Borci so tudi ocenili svojo prisotnost na sestankih v pretekli dobi in ugotovili, da je bila ta 80 odstotna.

Tudi med ajdovskimi borci so ugotavljali redčenje svojih vrst kar povzroča umiranje borcev. Poleg tega pa so ugotavljali tudi izčrpanost, pešanje fizičnih moči, s tem pa tudi upadanje aktivnosti. Tovrstna razmišljanja pa so sklenili z mislijo, da bodo tudi v prihodnje, dokler jim bodo dopuščale moči, družbenopolitično aktivni.

Borci v Ajdovščini in okolici so v pretekli mandatni dobi namerjali mnogo pozornosti razvijanju tradicij NOB. Sodelovali so na številnih proslavah in v akcijah ob partijskih in Titovih jubilejih, sodelovali so pri organizaciji zbora pionirjev Jugoslovije na Policah pri Ajdovščini (leta 1975), pri dveh spominskih pohodih – po poteh devetega korpusa in po poteh osvoboditve, sodelovali so pri akciji Kurirčkova pošta...

Pri delu z mladino so borci sodelovali vsako leto v številnih manjših pohodih – skupaj z DPM in planinskimi društvom. Ker je v zadnjih letih ponovno oživel Društvo prijateljev mladine, so rezultati dela z mladino še boljši.

Skupaj s šolami in seveda – borčevsko organiza-

cijo, poteka uspešna akcija »Po partizanskih poteh«, kjer pionirji tekmujejo v skupinah v poznavanju naše zgodovine NOB in obiskujejo kraje znane iz NOB.

Ajdovci so v minuli štiriletni dobi pripravili še številne proslave, srečanja, jubilejne slovesnosti (zlasti ob 30-letnici prve slovenske vlade) in tudi na ta način prispevali k prenašanju tradicij NOB na mlajše generacije.

V poročilu zasledimo tudi, da bi morali borci z območja Ajdovščine več dopisovati v svoje glasilo TV-15, da je prav z njihovega območja premalo dopisnikov.

V poročilu je še vrsta nadvse zanimivih podat-

kov – od poročila o urejanju številnih grobišč, spomenikov in obeležij NOB – do reševanja socialnih in tudi drugih zadev borcev. Mnogo dela je imela komisija za urejanje priznanj posebne dobe iz NOB zlasti v zvezi z udeleženci v prekomorskih brigadah. Komisija za interniranje in zapornike pa je v glavnem skrbela za srečanja bivših zapornikov in internirancev. Svoje delo so opravile tudi vse ostale komisije, katerih delo je bilo resno in predvsem – delovno! Tako delo si obetajo tudi v bodoče, čeprav je jasno, da številne objektivne težave vsako leto iztrgajo iz vrst najaktivnejših borcev po nekaj tovarišev.

B. Ž. J.

Življenje, imenovano vojskovanje

Njegov ded, Napoleonov vojak, je dočkal 112 let. Njegov oče je bil polkovnik, konjenik, topničar in vojaški inštruktor v turški ter grški vojski. Njegov prvi brat je padel kot oficir v prvi svetovni vojni, drugemu je nesreča na vojni akademiji preprečila, da bi postal – profesionalni vojak.

Prvič mu je zanimala zibel na mali graščini Pogance na Dolenjskem. Še malega dekca, starega tri ali štiri leta, so starši poslali k stricu v Albanijo na trdnjavo Taraboš. Ko se je po treh letih vrnil k staršem, je oče služboval na Reki, od koder se je družina preselila v današnji samostan Pleterje, na posestvo, ki ga je podedoval oče.

V ljudsko šolo je hodil v Šentjernej. Tja so ga vozili v kočiji, ker je bil iz plemiške družine. A le do prvega griča, ker je potem ušel, kot vsi ostali otroci tekal okoli, se potepal in bil vesel, da je lahko v naravi, ki jo je imel tako rad.

Toda družinska tradicija je narekovala obisk vojaške realke in kmalu ga je vsrkala vase avstroogrška prestolnica.

Buri branijo rudnike zlata in diamantna polja

V tistem obdobju je v Južni Afriki divjala vojna, s katero so si hoteli Angleži povečati svojo južnoafriško posest. Priključiti so ji hoteli še svobodno državo Oranje in republiko Transval, bogati z rudniki zlata (Johannesburg) in diamantnimi polji.

Vojna se je vse bolj zaostrovala. Buri so potrebovali okrepitve. Na pomoč jim je prihitelo nekaj prostovoljcev iz Evrope, med njimi tudi francoski markiz Vilbaud Mareille, ki pa čez ocean ni hotel brez svojega prijatelja, polkovnika Pekareka, Mirovega očeta. Ker se pa Pekarek starejši ni več čutil sposobnega za še en vojni ogenj, prijatelja pa le ni hotel razočarati, mu je poslal svojega sina. Stopal je v osemnajsto leto starosti. Po mesecu dni je bil Miro Pekarek na burskih tleh. Tu je spoznal partizanske veščine, ki jih je lahko čez 40 let v NOV ponovno uporabil.

Buri so izgubljali svoje položaje. Leta 1902 so vojno izgubili. Miro je osedlal konje, vzel puško dal v uspešno torbo prgišče zlata, v žep pa medaljo »Sigmund laudis« in je odjezdil.

Mira Pekareka je zibel zazibala v popolnoma določeno življenje, ki se je imenovalo – vojskovanje. Štiri vojne: Burska, italijansko-turška, prva in druga svetovna vojna. Dobil je sedemnajst odlikovanj, delno je izgubil sluh in oko.

Spet na Dunaju

Pot v Evropo je bila dolga. Nekaj časa je živel mirno življenje. Na Dunaju se je vpisal na vojno akademijo in je po štirih letih postal oficir. Šel je h konjenici, k ulancem. Sloveli so zaradi svojega hitrega gibanja in močnega udarca. Avstro-Ogrska je stopila v prvo svetovno vojno s 17 polki ulancev.

V miru je Miro leto dni služboval v cesarjevi gardi. Pa se je začelo leto 1911. Septembra je italijanski imperij začel iskati novo priložnost za ekspanzijo v Sredozemlju. Svojo vojno slo so usmerili na Libijo, oddaljeno provinco Osmanskega cesarstva.

Kot avstrijski vojaški opazovalec je bil Pekarek dodeljen turškemu generalštabu v Libiji in Tripolisu. Kot vsi opazovalci se je moral zanesti predvsem na svoj dober vid in sluh in predvsem na sposobnost močne koncentracije. Italijansko-turška vojna je bila sorazmerno kratka, trajala je leto dni. Miro Pekarek se je vrnil v avstrijsko prestolnico.

V vihrav prve svetovne vojne

Naslednje leto je preživel na dolgih potovanjih, nekaj običajnega za takratne bogataše. Na pot ga je povabil njegov prijatelj, knez. Ko so pripotovali na Krim je izbruhnila nova vojna, strahotna vojna, ki je prvič zajela skoraj ves svet. Na začetku prve svetovne vojne se je v njem prebudila vojaška kri, ki je že desetletja tekla po žilah njegovega rodu, nosila s seboj nemir in vonj po vojnih dogodivščinah. Vstopil je v turško vojsko v Carigradu. Tam je služboval tudi njegov stric Edvard. Iz Carigrada se je z vojsko pomaknil na Gallipoli, kjer so se bili strahotni boji. Kljub zagrizenim bojem Angleži in njihovi pomočniki iz Avstrali-

je in Nove Zelandije Gallipolija niso osvojili. Bil je to strahoten poraz angleške mornarice.

Med tem so ruske vojaške enote prodirale na Madžarsko. Ogrožena avstrijska vojska je zaprosila turške zaveznike za pomoč. Turška vojska, v kateri je bil tudi Pekarek, je Ruse potisnila nazaj in se vrnila na matična bojišča. Pekarek je ostal na Madžarskem. Priključil se je prav takrat ustanovljeni poljski legiji. Bila je to prosto-

voljna vojska, ki se je borila za svobodno Poljsko. Ob nekem spopadu je vojak Kavkaške divizije (bilo je na Karpatih) s sabljo ranil Pekareka. Leto dni se ni mogel vojskovati. Medtem je postal v Knittelfeldu, kjer se je zdravil, cenzor za rusko ujetniško pošto, čeprav ruskega jezika ni znal.

Končno so ga ponovno poslali na fronto, na italijansko. Postal je komandant udarnega bataljona. Bojeval se je na Doberdolu. Toda

zgodilo se je, da je bil ponovno ranjen, tokrat v oko, ki ni nikoli več ozdravelo. Spet so ga poslali v bolnišnico Knittelfeld. Od tam se je ponovno, drugič v isti vojni, podal na Madžarsko kot stotnik 102. pehotnega polka. Tu je dočkal pomlad v letu 1918. Takrat so ga poklicali na dunajsko orientalsko akademijo, kjer je položil izpit iz francoščine. Poslali so ga v Albanijo kot tolmača za francoski jezik. Pekarek je slutil, da bo vojne kmalu konec. Na Dunaj se ni hotel več vrniti. Poslali so ga v Ohrid za komandanta jetniškega taborišča, v katerem je bilo največ Arabcev iz Egipta.

Po preboju solunske fronte so Francozi osvobodili ohridsko taborišče. Pred tem razcapane Arabce so preoblekli v popolnoma nove uniforme in jih zaupali presenečenemu Pekareku. Ukazali so mu, da jih pripelje v Boko Kotorsko, kjer je bila ujetniška baza. To da sploh ni Francoz, dolgo niso ugotovili in da jim je ujetnike pripeljal pravzaprav njihov sovražnik, tudi ni so vedeli. V Boki so mu zaupali podobno nalogo – bivše ujetnike, Čehe, ki so se borili v ruski Rdeči armadi, je moral prepeljati v njihovo domovino. To mu je tudi uspelo. V Pragi so Pekareka slavili kot pravega heroja, ki jim je pripeljal njihove najdražje.

Hitlerjev napad na Jugoslavijo

Prva svetovna vojna je bila končana. Kam zdaj? Naj se vrne v Avstrijo, naj ostane na Češkem...? Odločil se je za zadnje. Pa ne za dolgo. Ko je dobil odpravnino se je napotil k prijateljem v Jugoslavijo. Prijavil se je v jugoslovansko vojsko, kjer je bil »na razpoloženju«. Celih dvajset let ga ni nihče klical. Mirno se je ukvarjal z upravljanjem raznih plemiških

posesti. Leta 1938 je začel službovati kot logar pri začasni državni upravi na Kočevskem. Tu ga je zatekel fašistični napad na Jugoslavijo. Pekarek je že bil, preko svojih prijateljev – naprednih učiteljev, v stiku z OF. V njegovi hiši so pripravljali načrte za prve akcije proti okupatorju. Njegova zbirka orožja je postala partizanska. Partizanom pa je podaril tudi svoje bogate izkušnje, ki si jih je nabral v prejšnjih treh vojnah.

V zgodnji pomladi leta 1942 je tudi sam stopil med slovenske partizane, čeprav je imel že skoraj 60 let. Vase so ga vsrkali gosti kočevski gozdovi. In v teh gozdovih se je rodila legenda. Rodila se je med partizani, med tenci in med sovražniki; legenda o visokem, starejšem partizanu z dolgo sivo brado, legenda o oostrostrelcu in o borcu, ki z lahkoto premaga vse težave partizanskega življenja. Rodila se je legenda o BRADACU.

Najprej je bil v skupini, ki se je kasneje razvila v Kočevsko četo, bataljon in odred. Bil je v Roški ofenzivi in za tem v Cankarjevi brigadi, kjer je bil namestnik komandanta bataljona. Med napadom na Suhor, kjer je svojo enoto branil prehod na Vahti je po eksploziji granate oglušel na eno uho.

Leta 1943 je postal polkovnik in kasneje član komisije za upravo narodne imovine pri SNOS, kjer je dočkal konec vojne. Seveda bi bilo mogoče tudi o tem obdobju njegovega življenja veliko napisati.

Devetega maja 1945 je polkovnik Miroslav Pekarek vkorakal v osvobodeno Ljubljano. Njegova zadnja vojna je bila končana. Toda ni se umaknil v pokoj. Pomagal je izgrajevati našo osvobodeno domovino. Svojih vojaških navad pa ni pozabil. Še posebno pa se mu je zalezla pod kožo ljubezen do konj. Že no, s katero se je poročil leta 1945, sta živela mirno, tiho in skromno življenje v Ljubljani. Veliko sta brala, gledala televizijo in se pogovarjala. Iz njegovih časov vojskovanja mu je ostala samo fotografija. Izgubljali so se spominki za spominkom. Miro Pekarek je ohranil štiri poslednja odlikovanja iz zbirke sedemnajstih; red za hrabrost, red bratstva in enotnosti druge stopnje, zasluge za narod druge stopnje in partizansko zvezdo tretje stopnje.

MANCA KOŠIR

Dne 31. januarja 1978 je v Ljubljani umrl Miro Pekarek-Bradač v starosti 96 let.

Ondan je bila sitna, vlažna odjuga, ko smo se napotili proti novemu domu ostarelih občanov za Bežigradom v Ljubljani. Za ovinkom snežno-blatne ceste se je prikazala sončna rumenkasta zgradba s čokoladno rjavim srednjim delom, ki nekoliko »štrli v nebo«.

Receptor nas je prijazno ustavil, da bi nas napotil v pravo smer. Za njegovim hrbtom migljajo številne lučke, kar dajo slutiti, da imajo v tej hiši množico telefonov. »Zadnja vrata na desni strani, na vratih piše »direktor«, ne morete zgrešiti«, nas je usmeril.

Formalnosti so hitro za nami in že sedimo za klubsko mizico v sobi direktorice doma. Tovarišica Beličeva je prevzela to vodilno mesto, ko dom še ni bil zgrajen, zato nam je lahko povedala marsikaj o načrtih, dilemah, težavah pri izbiri opreme, o posvetovanjih s strokovnjaki...

Prvi »notranji« vtis daje obiskovalcu vhodna vežica, kjer se že takoj lahko sreča s prebivalci te hiše.

Za okroglo mizico oblih robov in prijetne temne barve sede trije »kompanjoni« in čakajo »četrtega« za tarok. V ozadju se skozi stekleno steno svetli dnevni prostor, na drugi strani pa imenitna, s ploščicami obložena jedilnica. Vsa vrata so temnorjava, stene bele in toplo modre.

Pa ni bil naš namen pripovedovati zgodbo o neki arhitekturi, ki je premišljena, funkcionalna in komponirana tako, da jo prebivalci neopazno spremenijo v svoja individualna bivališča, pa vendar ostane celota – o tem smo spregovorili le mimogrede.

V sobi direktorice smo se torej pogovarjali s tremi udeleženci NOV, tremi različnimi ljudmi, ki jih je enaka odločitev za življenje v domu zbližala. Ob kavici so prijazno in že skoraj odmaknjeno pripovedovali o svojih življenjskih poteh, o otrocih, ki so zlati in jih kar naprej obiskujejo in o vojni, o času, ko je bilo vsem najhuje.

Tovarišica Mirjam Beličeva je povabila v svojo pisarno na pogovor, kramljanje – tovarišico Franciško Gorjanc, tovariša Bogomira Kristana in tovariša Jakoba Pogačarja.

Kristan in Pogačar sta se spogledala in se nasmejala. »Midva sva bila v življenju že enkrat skupaj,« pravi tovariš Kristan, »v strojnih tovarnah, ali ne?

Vi ste bili vodja livarne, jaz pa v komerciali.« Ker je že naključje poskrbelo za pravo iztočnico, smo se potem še nekaj časa pogovarjali, kaj je kdo delal pred vojno.

Težka mladost – lepa starost

V Domu starejših občanov za Bežigradom v Ljubljani, smo se pogovarjali s tovarišico Beličevo, tovarišico Gorjančevo in tovarišema Bogomirom Kristanom ter Jakobom Pogačarjem.

Strojne tovarne, kjer sta bila zaposlena tovariša Kristan in Pogačar, so leta 1937 propadle in tu se je njuna pot ločila. Tovariš Kristan se je zaposlil pri velikem trgovskem podjetju v Ljubljani, tovariša Pogačarja pa je pot zanesla v Banjaluko, kjer so gradili novo železarno Jelšingrad. Nato pa se je preselil v Slavonski Brod, kjer je delal v veliki tovarni vagonov.

Tovarišica Gorjančeva je bila ves čas doma, saj je imela tri majhne otroke.

Tovariš Kristan je bil škar, bil je obveščevalec na svojem domačem terenu – okrog Medvedove ulice. Spominja se še nekaterih sodelavcev iz tistega časa – zlasti tovarišice Mencljeve in pa sestankov v stanovanju žene pisatelja Toneta Seliskarja. »Spomin nekoliko peša«, se je pritoževal tovariš Kristan pa vendar ne bo nikoli pozabil množične aretacije leta 1944, ko so bili izdani. Skupaj s še številnimi drugimi je bil interniran v Brūxu, kjer so v velikanskih tovarnah izdelovali sintetični ben-

niji. Tovariš Pogačar je imel v Ljubljani ženo in dva sinova, pa ju vse do konca vojne ni mogel videti. V tovarni so bili organizirani komunisti še od pred vojne in, ko se je vojna začela, je prišla direktiva, da tovarna ne sme prenehati z delom – da bi ne prišli stroji v roke paveličevcem. Tako so zavodni delavci v tovarni, z njimi tudi tovariš Pogačar, simulirali delo, skrivaj delali za partizane različne odlitke, pošiljali strojno olje za orožje in sploh vse, kar je prišlo »v hosti« prav.

bežeča poražena vojska mrgolela po poteh proti zahodu.

Prvi vlak, ki je po popravljeni progi stekel proti Ljubljani, je popeljal tudi tovariša Pogačarja domov k družini. A ne za dolgo. V Slavonskem Brodu je bilo treba usposobiti tovarno za naloge nove domovine in tam so tovariša Pogačarja potrebovali, saj je bil strokovnjak. Šele po letu in pol se je vrnil domov in začel orati novo delovno ledino v Litostroju, kjer je ostal vse do upokojitve.

ostalih stanovalcev, šele dobra dva meseca pa se vsi pohvalijo. Pravi, da je hrana odlična, da so stanovalci prijazni in družabni, da so prostori prijetno urejeni... Sicer smo se pa o tem prepričali sami.

Tovarišica Beličeva še ni zadovoljna. Pravi, da so nekaj časa pustili stanovalce, da se znajdejo, privadijo na novo okolje, da pa bodo kaj kmalu začeli z najrazličnejšimi oblikami aktivnosti. Toliko zanimivega smo slišali, da ni nobenega dvoma, da si bo prav vsakdo lahko izbral dejavnost, ki ga najbolj zanima. Da bi si vsakdo lahko izbral res sebi primerno področje, so strokovni delavci v domu pripravili vprašalnik, v katerem je navedena večina možnih dejavnosti. »Odziv je bil presenetljivo dober in nam je v pomoč pri našem delu,« je povedala tovarišica Beličeva.

Prav v minulih dneh je bil v javni razpravi tudi statut doma ostarelih občanov za Bežigradom in v sedemdesetem členu smo prebrali tudi naslednje:

»Prednost ob sprejemanju imajo borci NOV, kakor tudi aktivni udeleženci NOB, vključno z interniranci v koncentracijskih taboriščih.«

»Navedbe v prošnji za sprejem, kakor tudi ostala dokazila, lahko komisija za sprejem preveri na kraju samem.«

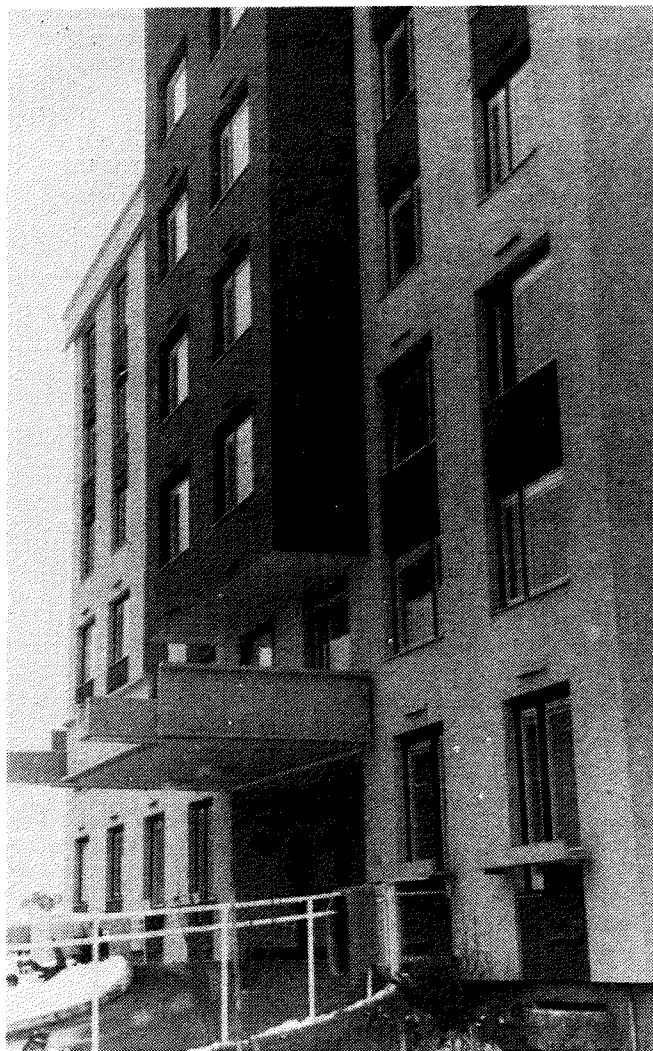
»O sprejemu odloča komisija, ki jo sestavljajo: individualni poslovodni organ oz. njegov namestnik, glavna medicinska sestra in zdravnik, socialni delavec v domu. Komisija sklepa po prostem preudarku, upoštevajoč priložena dokazila o utemeljenosti primera.«

V besedilu je tudi poudarjeno, da stanovalci oskrbovanci ohranijo vse pravice občana, ki jih zagotavljajo ustava in zakoni, predvsem pa spoštovanje njihove osebnosti, do stojanstva in osebne integritete. Oskrbovanci pa z vstopom v dom sprejmejo tudi dolžnosti, da ohranjajo dobre tovariške odnose, medsebojno spoštovanje, spoštovanje osebnega prepričanja drugih stanovalcev-oskrbovancev, odnos do družbenega premoženja, ki ga koristijo...

Sogovorniki, stanovalci in člani delovnega kolektiva, ki smo jih spoznali za Bežigradom, vlivajo upanje, da bo »mlada skupnost« v najkrajšem času zaživela v vsej polnosti in bo celo primer ostalim podobnim skupnostim po Sloveniji.

Njihov primer, nam mlajšim, daje upanje, v našo lastno prijetnejšo starost.

Bojana Ž. Jesih

Vojna vihra je spremenila načrte vsem. Vsi upi in želje takrat še mladih ljudi so se izjalovili, treba se je bilo boriti za golo življenje, za svobodo.

Tovarišici Gorjančevi je vojna vzela najstarejšega sina – padel je med partizani. Vsa družina je delala za OF – na terenu pač – kjer so živeli.

cin. Svobodo so dočakali na poti v domovino, ko so dvajset dni taval preko Bratislave in vse Madžarske v Slovenijo.

Tovariš Pogačar je vso vojno delal v tovarni v Slavonskem Brodu. Slovenci, ki so delali tam so držali skupaj in si pomagali obdržati vsaj občasne stike z domačimi v Slove-

Ko so zavezniki začeli štiriinštiridesetega bombardirati Slavonski Brod in tovarno, so pa sploh simulirali delo. Le ruševine so grebli in se umikali ob alarmu na bližnji hrib. Ko je bila vojna končana, je skozi Slavonski Brod drla poražena nemška vojska z vsega Balkana. Na koncu so partizani onesposobili še progo, tako da je vsa

Mati Gorjančeva jih ima 80, njen mož, ki je tudi v domu je star 87 let, tovariš Kristan 75 let, Pogačar pa tudi čez 80. Sami korenjaki – in, če kdo sem ter tja potoži zavoljo zdravja, jih tovarišica Beličeva prijazno zavrne, da bodo skupaj z voljo in delom tudi to premagali.

V domu so naši sogovorniki, kakor tudi večina

Poklicala me je. Nekomu je želela povedati, da ji je študentka filozofske fakultete (iz skupine, ki zbira »Partizansko ljudsko pesem«) prinesla pesmi. Njene so in pisala jih je kot terenska politična delavka, deklič šestnajstih let. Okrog petdeset so jih našli! Med njimi so takšne, ki jih Majda Peterlin-Vida Brestova ni videla vse od tistih dni, velikih in nepozabnih.

Čustvenost je rodila spomine, ki so kar klicali po zapisu:

Bilo je pod Trebelnim, blizu kraja, kjer je bila ustanovljena Gubčeva brigada. Sredi gozda in sredi marca so se zbrali na konferenci AFŽ. Govornici sta bili pokojna Helena Puharjeva in Mara Rupena. Poklicali so jo, da bi zložila nekaj verzov, jih recitala. Vsedla se je na bližnji štor in napisala pesem o materi. Kot bi jo iz rokava stresla.

Takšna je bila Vida Brestova.

»O materi je pela, ki je dala za svobodo domovine vse, moža in otroke, in bila pripravljena žrtvovati sebe,« pravi.

S seboj je tovarišica Vida vedno nosila Gregorčičeve pesmi. Ne Prešernovih. Pozneje, mnogo pozneje se je srečala z drobno knjižico, ki so jo borci nosili na pohodih, v juriših...

Bežno srečanje z Vido Brest

»Prešerna sem vedno nosil s seboj, zdaj pa ga dam tebi,« je rekel. »Morda ti bo laže.«

Njena najljubša fotografija...

Vida Brestova s soborci

In še jo hrani. Praviste. Bilo pa je leta 1945 in bila je že svoboda. Pobegnili so iz bolnišnice v Srbskih Moravicah. Kar peš jo je mahnila proti Ljubljani. Krče-

vito, bolno si jo je zaželela. Bila je tako slabotna, da je tja do Skrada sedla na vsak občestni kamen. In tu je srečala partizana. Poznala ga je. »Prešerna sem ve-

dno nosil s seboj, zdaj pa ga dam tebi,« je rekel. »Morda ti bo laže.« Ustavil je intendantski voz, ji pomagal nanj in potem sta se razšla. »Če boste objavili

mojo fotografijo, objavite mojo najljubšo,« reče. »V muzeju jo hranijo.«

Leta 1943, takoj po kapitulaciji Italije, jo je naredil Tone Seliškar

in na njej je Vida Brestova drobna kot biljka. Bilo je takrat, ko je kot sekretarka SKOJ trebanjskega podokrožja sprejemala vlak s prostovoljci iz Ljubljane. Nenavadna fotografija je to. Opiše jo z ljubeznijo, s solzami v očeh. Krilo je darilo OF iz Otočca pri Novem mestu. Bluzo je dobila za sedemnajsti rojstni dan od intendanta Francelja Jeriča iz Zapadnodolenjskega oddelka. Čevlje ji je dala Mara Rupena in nogavice Niko Mevželj. Opasač in pištolo ji je, na ukaz komandanta Staneta, poklonil Niko Majcen.

Takšna je bila Vida Brestova.

Postlovili sva se. S seboj sem ponesla nekaj pesmi, ki jih je prinesla študentka filozofske fakultete (iz skupine, ki zbira »partizansko ljudsko pesem«). Vsaka izmed njih je del nje, njenega življenja... Tudi to življenje sva poskusili ujeti na papir in našli ga boste ob vsaki pesmi. »Želela bi jih ocediti, popraviti, a so dokument časa,« pravi. In to dragocen in kot takšnega ga predstavljamo tudi na straneh našega časnika.

So pa to pesmi, ki zahtevajo od bralca čustveno pozornost. Saj so pesmi naše Vide Brestove in našega narodnoosvobodilnega boja.

Milena Štrajnar

Naše vstajenje

V vetru bučijo temni lesovi,
narod slovenski vstaja na plan.
V grozi trepetajo sivi gradovi,
tujcem osvetlo prisega Slovan.

Vragi treso se, gozdi bučijo,
v srcu ljubezen domu gori,
tam za gorami zarja se svita,
sonce naznanja svobodne dni.

Z radostnim srcem Slave sinovi,
v boj za svobodo zlato gremo,
pokajo puške, padajo vrage,
skoro bo čisto naše nebo.

— Domovino sem imela rada...
Privržena sem ji bila z ljubeznijo,
zvestobo. Zato trpim, kadarkoli jo
blatijo, s čemerkoli.

Belim farizejem

Poslušajte, v beli farizeji,
ki vsak dan greste pred oltar
zato, da vidimo vas, greste,
iz prave vere pa nikdar.

S ponižno sklonjeno glavico
v oltar upirate oči,
skrivaj pa škilite seveda, če kdo vas
gleda in časti.

V očeh pohlep vam, vi hinavci, po
slavi, zlatu lesketa,
na rokah belih od brezdelja
nedolžna kri se vam pozna.

Gorje, gorje vam svetohlinci,
ko dvigne pravda se v nebo,
gorje, gorje vam izdajalci,
prišel bo dan, a strašen bo!

— Legija smrti smo jih imenovali.
Spominjam se, kako so prišli leta
1942 v Šentrupert... Na čelu so bile
tri ženske in v četverstopu so hodi-
li. Potem so klali, ubijali.

Ivanček je pisal Miklavžu

Sveti Miklavž, ti otroški prijatelj,
ki nas obiščeš na zemlji te dni,
pisemce pišem ti; mali prijatelj,
ki naj ga moj angelček tebi izroči.

Mi smo begunci in mamica plaka,
odkar smo ostavili dom, že vse dni,
očka svobode v Italiji čaka,
bratrec v gozdovih se zanjo bori.

Da smo Slovenci, to tujcem dovolj je,
da nas preganja vsak in nas črti,
ker mu po žilah slovenska kri polje,
očka v Italiji daljni trpi.

Sveti Miklavž, ti otroški prijatelj, ko
nas obiščeš na zemlji te dni,
tudi pri nas se, prosim, oglasi,
pa mi prinesi, kar srček želi.

Saj te ne prosim za sladke bombone,
ne za igrače, ki ljubim jih res,
očka in bratca mi zdrava povrni
in konec vojske prinesi nam vsem.

— Oče Nace Peterlin je padel leta 1943, kot aktivist OF, član KPS

Mogočni ruski zemlji

Ti bratska Rusija mogočna.
Ti zibelka sovjetskih sil.
Slavi te pesem jasna, zvočna,
ves rod slovanski te časti.

Pojó ti vali Volge bistre,
šume, buče čez tvojo plan,
od Soče, tja do trpeče Istre, brezmej-
no ljubi te Sloven.

Ti upanje, ti naša nada.
Ti naš ponos, naša pomoč.
Sovražna roka bi te strla rada,
pa bo premagala jo tvoja moč.

Ti bratska Rusija mogočna,
očetov naših slavnih sen,
od Soče, tja do trpeče Istre,
brezmejno ljubi te Sloven.

Bila je naše upanje, bila so to
iskrena čustva in napisala sem jo
leta 1942... Vse, kar je bilo po letu
1948, nas je bolelo.

Pismo bratu partizanu

Na rami s puško, z bombami ob boku
namirjaš, brat moj, v temno noč ko-
rak,
rdeča zvezda ti rdi na kapi,
oči sijočih ne kali oblak.

Poslušaj, brat moj, sestre naročilo:
sirote zri boš, s solzami v očeh,
otri solze in upanje prižgi jim,
na lica blede zvabi jim nasmehe.

Trd bodi, brat, brezčuten kakor skala.
Ko blagor doma kliče na udar,
naj tvoja kri poji tla očetnjave,
kloniti pa ne smeš nikdar.

— Bilo je leta 1942, ko nihče ni
smel vedeti in tudi ni vedel, kdo se
skriva pod imenom Vide Brest...
Maks Lokarjev in še nekaj borcev iz
naše enote je prišlo v Kamnje, kjer je
živela moja stara mama. »Napiši
bratu pismo,« je rekel Maks. Vedno
sem vse pisala v verzih in tako je
bilo tudi s sporočilom, ki bi ga lahko
strnila v eno misel: naj bo človek.
Pomotoma sem se podpisala. Olga
Vipotnikova je bila takrat četna ko-
misarka v Gubčevi brigadi, ko je
brat Stane ob tabornem ognju bral
moje pismo. In ko je prebral podpis,
je kriknil od veselja: »Vida Brestova
je moja sestra! To pesem je napisala
moja sestra!«

Padel je štirinajst dni pred svobo-
do.

Izšel je Vojaški slovar

Poenotenje slovenskega vojaškega izrazoslovja

Naš koncept splošnega ljudskega odpora in teritorialne obrambe zajema vedno širši krog ljudi. Že otroci v osnovnih šolah se seznanjajo z osnovami obrambe in zaščite v morebitni vojni, s tem se srečujejo tudi srednješolci ter visokošolci. Fantje imajo za seboj vojaško obveznost, nato pa so vključeni v enote splošnega ljudskega odpora in teritorialne obrambe. Na to temo so organizirana predavanja, ki nikakor ne morejo brez vojaškega izrazoslovja. In prav predavatelji so zadnje dni dobili pomemben priročnik – Vojaški slovar.

Partizanska knjiga je svojim petindvajsetim knjigam z vojno tematiko, ki jih je izdala v zadnjih desetih letih, pridružila še Vojaški slovar, ki je zamašil globoko vrzel na slovenskem knjižnem trgu. Neoviran razvoj slovenskega knjižnega jezika po osvoboditvi je zajel tudi vojaško izrazoslovje in pojavila se je potreba po slovenskem poimenovanju vojaških terminov in povelj. To še toliko bolj, ker je izšla vrsta vojaških besedil, spominov na partizansko leto, prevodov iz tuje vojaške literature. Razmahnila se je vojaška publicistika, povsod pa so bili istopomenski izrazi zapisani v najrazličnejših oblikah. Zato je pred leti iz uredništva Naše obrambe prišla pobuda, da bi Partizanska knjiga poskrbela za izdajo vojaškega slovarja. Prve priprave so se začele leta 1969 z ugotavljanjem bibliografskih podatkov o slovenski vojaški literaturi, izdelan pa je bil seznam del za izpisovanje. K delu so bili pritegnjeni predvsem predavatelji predvojaške vzgoje na srednjih šolah, ki so v revijah, časopisih, poljudnoznanstvenih delih, šolskih in strokovnih knjigah ter priročnikih podčrtovali ustrez-

ne izraze, izpisovalci pa so do leta 1974 izpisali že 63.000 kartotečnih listkov. Zbiranje se je nadaljevalo in zadnja zveza je bila sprejeta v slovar že med njegovim tiskanjem, kar ga dela le še bolj ažurnega.

Kot je zapisano v uvodu k slovarju, Slovenci doslej nismo imeli nobenega slovarskega dela, če ne upoštevamo seznama slovensko-srbohrvatskih poimenovanj v knjigi Predvojaški pouk iz leta 1966. »To pa ne pomeni, da slovenska vojaška terminologija ne bi obstajala. Bila je raztresena po različnih revijah, priročnikih in drugih delih z vojaško vsebino, vendar neenotno in razmeroma ne popolno, kakor so jo pač oblikovale sprotne potrebe posameznih ustvarjalcev in prevajalcev del z vojaškega področja. Zato slovenske vojaške terminologije ni bilo treba šele ustvarjati, ampak jo je bilo treba predvsem zbrati, poenotiti obstoječe, nato pa manjkajoče tudi dopolniti.«

Dejstvo je, da slovenski vojaški jezik dolgo ni bil deležen zavestne in organizirane družbene skrbi, ker je raba vojaškega jezika pač tesno povezana z državnostjo. Tako smo imeli v času Avstrije naj-

več vojaških izrazov iz nemškega jezika, ki so jih z nastankom Jugoslavije začeli izpodrivati srbohrvatizmi. Šele v NOB se je slovenski jezik začel zavestno uporabljati tudi v sporazumevanju v partizanskih enotah. Glavni štab NOV in POS je namreč izdal odlok o rabi slovenskih povelj in jih tudi pripravil. Enako so se s slovenskimi vojaškimi poimenovanji v tem času ukvarjale tudi različne šole in ustanove, zato lahko rečemo, da so »jezikovno-kulturna prizadevanja sestavni del velikih kulturnih dejanj slovenskega narodnoosvobodilnega boja«.

Po vojni so ta prizadevanja v veliki meri zamrla in slovenski vojaški jezik je bil precej zapostavljen. Z njim so se ukvarjali le posamezni publicisti in prevajalci, ki pa so bili zaradi pomanjkanja ustreznega priročnika prepušteni lastni odločitvi in presojanju. Šele z jugoslovansko doktrino splošnega ljudskega odpora, ko je slovensčina postala sporazumevalni, se pravi tudi poveljevalni jezik v enotah teritorialne obrambe in civilne zaščite, smo slovenskemu vojaškemu jeziku začeli namenjati več pozornosti. Ob pisanju priročnikov za te enote in seveda tudi pri sestavljanju Vojaškega slovarja, pa so nastajale težave, saj so tudi Slovencem bili srbohrvatski (pred tem nemški) vojaški termini globoje v zavesti kot slovenski. Z razvojem vojaške tehnike so nastali celo nekateri izrazi, ki smo jih sprejeli s srbohrvatskega govornega področja, ker sami zanj nismo imeli ustreznega izraza.

Pomanjkanje domačih terminov in velika odvisnost od srbohrvatske terminologije ter dejstvo, da se je slovenski človek v vojaških zadevah, posebno, če je bil poklicni vojak, izražal pretežno v srbohrvaščini, je v slovenski vojaški terminologiji pustilo sledove, ki jih tudi novi Vojaški slovar ni mogel povsem odpraviti. Ker gre pri tem še za zelo soroden jezik, so nekateri prvotno srbohrvatski izrazi zaradi pregloboke vrasčenosti v slovenski jezik ostali tudi v slovarju, seveda ustrezni slovenski knjižni normi. Nekaj ter-

minov so morali sestavljenci slovarja »narediti« tudi sami, nekaj pa jih je vzeti iz sorodnih strok, kot so strojništvo, metalurgija, kemija itd. Zaradi praktične potrebe so v slovar vključeni tudi različni termini, kar naj bi le razširilo krog njegovih uporabnikov, ter izrazi za ženska imena v vojaških poklicih, funkcijah, nazivih in činih, čeprav danes še niso v rabi. S tem so sestavljenci slovarja upoštevali bistveno drugačen položaj ženske v naši družbi, ko se vedno bolj uveljavlja tudi na vojaškem področju. Slovarju so dodana še slovenska povelja ter register srbohrvatskih ekvivalentov.

Vojaški slovar je namenjen zelo širokemu krogu uporabnikov. Predvsem želi služiti kot pomoč pri razvoju vojaške stroke in pri uvajanju vojaškega znanja v vsakdanje življenje, pri poučevanju vojaških veščin, poveljevanju v slovenskih teritorialnih enotah ter pri pripravljanju potrebnih strokovnih priročnikov in učbenikov. Brez slovarja pa si skoraj ne moremo misliti nobenega predavatelja splošne ljudske obrambe na šolah, v krajevnih skupnostih, kjer je jezik predavateljev večinoma na izredno nizki ravni, starešin pri poučevanju vojaških veščin in opisovanju orožja, posebej pa bo lahko služil novinarjem ter prevajalcem vojaških besedil.

Predvsem pa je slovar temelj za nadaljnje delo – za izdelavo popolnega razlagalnega vojaškega slovarja.

Izdajo Vojaškega slovarja, ki so ga uredili Tomo Korošec, Stanko Petelin, Stane Suhadolnik, Polde Štukelj in Jože Švigelj, je Partizanska knjiga izdala ob finančni pomoči Republiškega štaba za teritorialno obrambo, Republiškega sekretariata za ljudsko obrambo, Kulturne skupnosti Slovenije, Raziskovalne skupnosti Slovenije, Republiškega sekretariata za notranje zadeve, Republiškega odbora ZRVS in tiskarne Tone Tomšič v nakladi šest tisoč izvodov. Tako širok krog sodelavcev in finanserjev le potrjuje, kakšna je bila potreba po vojaškem slovarju.

M. V.

Pošljite predloge za nagrado »4. julij«

Svet sklada zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije za podeljevanje nagrad »4. julij« objavlja vsejugoslovanski razpis za podelitev nagrad ob dnevu borcev za leto 1978.

Nagrade »4. julij« so podeljene za umetniška dela in ustvarjanja na temo narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije na področju književnosti (mladinska in otroška), publicistike, zgodovine in drugih družbenih ved (vključno z učbeniki), filma in scenske umetnosti ter za področje likovne in glasbene dejavnosti. Za nagrado se lahko potegujejo dela, ki so bila ustvarjena ali objavljena v lanskem letu.

Posamezniki prejmejo denarne nagrade, skupine, znanstvene ali strokovne ustanove, družbenopolitične organizacije in organizacije združenega dela ter združenja in društva pa prejmejo priznanja.

Predlogi za dodelitev nagrad morajo biti dokumentirani z zadostnimi podatki za oceno. Dela s področja književnosti, publicistike in zgodovinskih ved je treba poslati v treh primerkih.

Predloge za podelitev nagrad »4. julij« je treba poslati na svet sklada zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije najpozneje do 15. marca 1978.

Prešernove nagrade za Gorenjsko

V osnovni šoli heroja Bračiča v Bistrici pri Trzinu je bila 3. februarja ob 18. uri svečana podelitev Prešernovih nagrad Gorenjske za leto 1977. Žirija, ki je izbirala med predlogi občinskih kulturnih skupnosti iz vseh gorenjskih občin, se je odločila, da ob slovenskem kulturnem prazniku prejmejo nagrade:

Pihalni orkester Trzin za 50-letno delovanje na glasbenem področju;
Komorni zbor Anton Tomaž Linhart iz Radovljice za 25-letno delovanje na glasbenem področju;
Vladimir Kavčič (direktor Založbe Borec) za roman Pustota;
Jože Vidic za uspešno publicistično in književno dejavnost s področja NOB;
Saša Kump za scenske stvaritve.
Glas, 3. 2. 1978
Nagrajencem čestita tudi naše uredništvo.

Založba Borec sporoča vsem šolam, društvom in posameznikom, da lahko v njeni trgovini na Titovi cesti v Ljubljani kupijo portret Otona Župančiča. Uokvirjena reprodukcija umetniškega dela Antona Boljke v velikosti 27 x 37 centimetrov stane tristo dinarjev.

V sredo so krenili iz Laškega proti Radečam, nadaljevali pot skozi Breg, Okroglico, Polno in Lokavec, Gračnico, Lažiše, Vrh, Olešče, Svetino, Štore, Dramlje, Žiče, Črešnjico pri Frankolovem, Stranice, Socko in v soboto natanko ob 15. uri je komandant letošnjega pohoda, ANDREJ MAURI, predal raport v Dobrni, številnim zbranim borcem Štirinajste.

Za vso to, več kot sto kilometrov dolgo in naporno pot, so potrebovali skoraj 30 ur. Orožje, nahrbtniki ter dež, sneg in blato, so bili najčesejši spremljevalci udeležencev letošnjega pohoda »Po poteh Štirinajste«, ki ga je tudi tokrat, že petič po vrsti pripravila občinska konferenca ZSMS iz Laškega v sodelovanju z občinskim odborom ZRVS in ZZB NOV, svetom za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito ter s predstavniki JLA iz Postojne in Celja. Seveda ne smemo pozabiti na nekdanje borce Štirinajste, ki vedno spremljajo mlade na tem pohodu. Prenašanje revolucionarnih tradicij je na ta način še bolj pestro, enkratno in doživeto.

Morda se prav zaradi tega in pa tovarštva, ki vlada med pohodom pa morda še nepozabnih doživetij, ki jih prinaša sleherni pohod, vedno znova prijavljajo tudi tisti, ki so bili že nekajkrat na tem pohodu.

Ob praznovanju tridesetletnice legendarnega pohoda Štirinajste je na prvi pohod po teh poteh krenilo 90 udeležencev. Na drugem in tretjem pohodu jih je bilo po 120, na četrtem kar 175 in na letošnjem, petem, 90.

Slovensko pot Štirinajste so si mladi iz Laškega razdelili na tri etape in vsako leto prehodijo eno izmed etap. Lani so se podali na pot od Sedajevga do Gračnice, letos so nadaljevali od Gračnice do Dobrne, prihodnje leto ob tem času pa bodo krenili iz Dobrne proti Rečici ob Savinji. Tudi tokrat, kot vedno doslej, jih ne bo nič, prav nič zadržalo.

Bolj točni kot naše železnice

Ko sem z udeležencem letošnjega pohoda »Po poteh Štirinajste« sopihal po hribu tam nekje nad Črešnjico, sem natihem le upal, da bodo tudi oni, saj jih je 90, imeli nekoliko zamude in da se bomo skupaj dobili pred vaško šolo. Pa me je komandant letošnjega in prejšnjih pohodov Andrej Mauri zavrnil: »Kaj ne veš, da smo mi bolj točni kot naša železnica in JAT skupaj. Zamud skoraj ne poznamo. Mora pa zares kaj nepredvidenega priti med nas!«

Pa vendar ti mladi, skupaj seveda s starejšimi, ne hodijo samo po nekdanjih prehojenih poteh Štirinajste in hitijo k cilju, temveč se med potjo zaustavljajo pri številnih spominskih obeležjih, kjer skupaj z

Poti legendarne slavne Štirinajste divizije so minuli teden ponovno zaživele. Ne žulji, sneg, dež in blato niso zadržali niti za trenutek nobenega izmed številne družine letošnjih pohodnikov »PO POTEH ŠTIRINAJSTE«

Težka preizkušnja za vse

udeleženci bojov obujajo spomine na čase, ko jim je sovražnik zasedami in napadi vedno stregel po življenju. Tu na tej poti se kalijo mladi prostovoljci, ki so se odločili za enote TO. Pohod je njihova prva večja preizkušnja tovarštva, vzdržljivosti in znanja iz družbenopolitične vzgoje in varnosti.

Na teh pohodih si marsikateri mladinec ali mladinka zasluži priznanje, da ga predlagajo v ZK.

Spet bomo imeli uši, otroci!

Nekaj desetglava množica udeležencev pohoda se vedno tudi rada zausta-

vi v kakšni vasi, ali obišče domačine v samotnih kmetijah, ki jih tu naokoli ni malo. Domačini že kar vedo, kdaj jih bodo obiskali, kdaj bodo prišli v njihovo vas. Zdaj se že srečujejo kot stari prijatelji, znanci in če teh mladih ne bi bilo, bi kar nekaj pogrešali.

Vseh dosedanjih pohodov mladih se je vedno udeležil tudi Branko Defar. Lani se je nekam odšel, vabila za letošnji pohod, so ga zaman čakala na starem naslovu. Brigada je krenila brez njega. Prvič. Pa menda tudi zadnjič, je zagotavljal, ko je mlade še z nekaterimi soborci našel na Črešnjici.

»Na našem prvem po-

hodu je bilo«, se spominja Branko Defarja, ki mu vsi pravijo kar Striček daleč tu naokoli, komandant Andrej. »Tema je bila kot v rogu, ko pridemo ponoči s Stričkom do neke samotne kmetije. Tako, kot velikokrat med vojno je tudi tokrat potrkal Striček na okno. In ko je nekdo izmed domačih, ki je spal za oknom v tisti sobi vprašal kdo je, je Striček kratko odgovoril »Štirinajsta!« Nekaj časa je bilo tiho. Hčerka, ki jo je Striček zbudil, je stopila v sosednjo sobo, kjer je spala od kmečkega dela utrjena mama, jo zbudila z besedami rekoč: »Mama, zunaj je Štirinajsta«. Mati so se od presenečenja usedli.

na posteljo in v polsnu dejali: »Spet bomo imeli uši, otroci!«

Dekleta za pogum

Najdaljša pot, ki so jo prehodili na letošnjem pohodu v eni etapi je bila več kot 50 kilometrov dolga. Na tako dolgi poti se lahko pripeti marsikaj. Utrujenost ne pozna meja, pravijo. Celo vojake postojnske in celjske garnizije je premagovala in nekateri med njimi, pravi Fani Lapornikova, so že skoraj omagali. Vendar, ko so videli dekleta, da se držijo kolone, so se brez besed pridružili ostalim.

Nekoč in danes

Tam okoli Borovij, Osojka in Starih Slemen, kjer so se borili borci Tomšičeve, Bračičeve in Šercerjeve brigade, sem srečal domačinko Silvo Žnidarjevo, borko Tomšičeve in pozneje še Bračičeve brigade.

»Kaj naj povem o teh naših krajih, kot to«, je dejala, »da se je tu od takrat, ko smo tu bili težke boje, kaj malo spremenilo. Le iz nekdanjega kolovoza smo dobili dobra dva metra široko pot in pa elektriko. V naše vasi še ni pripeljal avtobus. Nižji razredi osnovne šole so na Črešnjici, učenci petih in višjih razredov pa morajo v šolo v Frankolovo ali čez Konjiško goro v Konjice. Kamorkoli se namenijo prej kot v dveh urah ne pridejo v šolo. Ob lepem vremenu vozi učence šolski kombi iz Črešnjice v dolino, čim pa zapade sneg ali pa se na poti, ki vodi skozi gozd nabere debela skorja ledu, so učenci odvisni le od svojih nog. Še posebno pa je sedaj pozimi težko za učence, ki so stari komaj šest let in morajo v malo šolo. Tudi če nam zmanjka kvasa ali soli in že moramo peš po dobro uro in pol v eno smer do prve in najbližje trgovine.

Vemo, da je cesta tista, ki nas bo povezala s svetom. Tega se dobro zavedamo. Da bi začeli z asfaltiranjem te ceste, smo tod naokoli že pred leti začeli z zbiranjem denarjem. Vsaka domačija je prispevala kolikor je pač mogla pa še s prostovoljnim delom bi lahko veliko storili, saj smo pripravljeni storiti marsikaj, samo da bi si tu gori vsaj malo olajšali življenje in dolino nekoliko približili tem hribom. Pa nismo vztrajali, da bi se morala asfaltna prevleka potegniti prav do Osojka, če bi se samo do Črešnjice, bi že bili zadovoljni. No, lani pa so nam iz KS Frankolovo zbrani denar vrnili. In tako smo spet na tistem kot pred leti. Pešachi bomo mi in otroci v dolino in potem zopet nazaj tako, kot že vsa leta doslej.

Stalni spremljevalci

Zasede, patrolje, straže, žulji, utrujenost, sneg, dež in led, so redni spremljevalci udeležencev pohoda. Pa še nekdo je tudi vedno z njimi. To so nekdanji borci Štirinajste Franc Mavec-Boris, Viktor Cvelbar-Stane, Franci Strle, Dušan Aishen, Tone Vidmar-Luka in seveda Branko Defar-Striček in še drugi.

Žulji se še niso zacelili, utrujenost še ni prešla, pa vendar so si vsi letošnji udeleženci pohoda »Po poteh Štirinajste« od Gračnice do Dobrne zaželeli srečno in prihodnje leto ponovno nasvidenje na pohodu od Dobrne do Rečice ob Savinji.

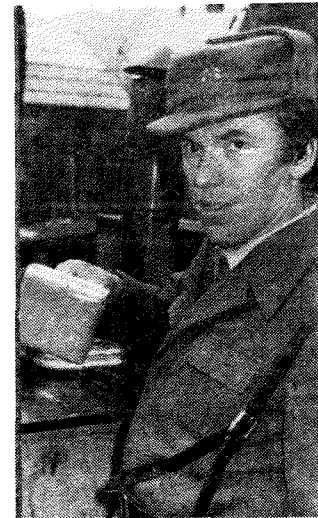
TONA URBAS

Utrujenost ne pozna meja in tudi ne išče ugodja za počitek

Počitek

Komandant pohoda ANDREJ MAURI

Udeleženka vseh pohodov »Po poteh Štirinajste« Fani Lapornikova

Gospodarski in socialni položaj beneških Slovencev

Gospodarski in socialni položaj beneških Slovencev

Po uradnih italijanskih statistikah je leta 1911 živelo v Benečiji dvaintrideset tisoč Slovencev. Njihovo število je po sklenitvi rapalske pogodbe med Italijo in Jugoslavijo leta 1920 naraslo na petintrideset tisoč, ker je bila videmski pokrajini priključena še Kanalska dolina. Živeli so oddaljeno tako od slovenskega kot italijanskega kulturnega prostora na strmi, slabo rodovitni zemlji okrog Matajurja, ob Nadiži..., brez kulturnih in prosvetnih društev, se pravi brez organiziranega kulturnega življenja. V zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja so jim vzeli še šole in prepovedali uporabo slovenščine v občejanju z oblastmi. Skoraj neopazno so pridelovali »sirk«, saj jim je bila koruza glavna hrana, peli o »vincu beneškem« in »hori ta Čaninavik«. Pesem in vsakdanja govorica sta ohranjali njihovo slovensko besedo, ki jo je dopolnjevala še pridiga s prižnice. Nekje leta 1922 je bilo tudi tega konec, saj se je italijanski fašizem, ki je prišel na oblast, zagnal proti vsemu, kar je bilo slovenskega. Še isto leto so poitalijaničili slovenska krajevna imena, pet let pozneje pa še rodbinska in osebna imena. Enajst let pozneje, leta 1933, je bila slovenska beseda pregnana tudi iz cerkve in kot ostarelo dekle so jo zaprli v zadnjo kamro, kjer naj bi počasi izhiral. Tam jo je našlo leta enainštirideseto.

Narodnoosvobodilni boj je imel nacionalni značaj

Beneški Slovenci so se po kapitulaciji Italije množično vključili v 9. korpus slovenskih partizanskih enot in pomagali premagati fašizem in nacizem. Upali so, da bodo po stoletnem preganjanju končno zaživele svobodno življenje v sklopu matičnega naroda. Svetovni politiki so odločili drugače in beneški Slovenci so po osvoboditvi postali žrtev najhujšega preganjanja. Pojavile so se oborožene trikotaristične tolpe, ki so preganjale in celo ubijale vse, kar je bilo slovenskega. Še posebej so se znašale nad bivšimi partizani zato, so morali mnogi sami ali z družinami pobegniti čez mejo v Jugoslavijo. Tisti, ki so kljub vsemu ostali, so prvič v zgodovini beneških Slovencev ustanovili napredno slovensko organizacijo – demokratično fronto Slovencev v Italiji, ki je leta 1949 v Čedadu pripravila prvi kongres. Na njem so zahtevali pravno priznanje statusa slovenske manjšine v videmski pokrajini, česar še danes niso dosegli. Poleg fizičnega in moralnega pritiska pa italijanske oblasti ves čas po osvoboditvi niso storile ničesar, da bi rešile gospodarske in socialne probleme beneških Slovencev. S primitivnim kmetovanjem na razdrobljeni in nerodovitni zemlji se je ob koncu druge svetovne vojne ukvarjalo kar štiriinšestdeset odstotkov ljudi. Okrog 10 odstotkov je bilo obrtnikov, med katerimi so prevladovali zidarji, krojači, čevljarji in kovači. Pet odstotkov je bilo dni-

Beneški Slovenci so bili odtrgani od matičnega naroda že leta 1866, ko je njihovo ozemlje prišlo v okvir italijanskih državnih meja. Torej v času, ko je bil Celovec, center druge slovenske narodnostne manjšine, kulturno središče ne le Koroške, ampak celotnega slovenskega prostora. Temu dejstvu primeren je tudi narodnostni razvoj obeh manjšin ter seveda njuna stopnja kulturne in nacionalne razvitosti. Ker tu pač ni mesto za primerjanje, se bom omejil le na beneške Slovence.

narjev, se pravi kmetov brez zemlje, ki so se preživljali z delom pri bogatejših kmetih, če jih lahko tako imenujemo, saj je veljal za bogatega že vsakdo, ki je imel v hlevu pet glav živine in nad tri hektarje zemlje. Posestva so bila namreč zaradi veljavnih italijanskih zakonov močno razdrobljena, saj je lahko oče zapustil posestvo vsem dedičem.

Dežela brez industrije

Med vsemi beneškimi Slovenci je bilo komaj šest odstotkov delavcev, saj industrije skoraj ni bilo. Do leta 1956 sta sicer v Šentlencevski dolini obratovali cementarna in opekarna, v Nadiški dolini pa je bil kamnolom za cementarno v Čedadu. Pred šestimi leti so na narodnostni meji med Furlanijo in Beneško Slovenijo pri Špetru Slovenov postavili dve manjši tovarni, ki pa zaposlujeta le sedemdeset ljudi. In to je tudi vsa beneška industrija.

Prisilna emigracija

Skopa zemlja, ki ni dala niti kruha niti polente za vse, in pomanjkanje delovnih mest, je rodilo sadove,

ki so si jih ostanki italijanskega fašizma želeli. Ljudje so se začeli množično izseljevati, začeli so jih izkoriščati v belgijskih premogovnikih, ki so požrli več beneških Slovencev kot obe svetovni vojni skupaj. Sledila je Švica, Nemčija... Za izseljenci ostajajo opuščene vasi in onemogli starci. Mnogi se na starost vračajo, sicer s prigarano pokojnino, a tudi z boleznijo. Marsikdo se mora zaradi bolezni vrniti že prej in se preživljati s pošiljkami svojih rojakov iz tujine (tako imenovanih emigrantov).

Po letu 1957 se je socialni položaj beneških kmetov sicer nekoliko izboljšal, saj so italijanske oblasti uvedle pokojnine za neposredne obdelovalce zemlje. Tako pride v vsako kmečko hišo vsaj ena pokojnina, ki pa je tako nizka, da ni preprečila gospodarske emigracije. Kot primer naj navedemo demografsko gibanje v občini Dreka, ki sodi po številu prebivalcev med najmanjše beneške občine. Še leta 1951, ko je bilo izseljevanje že v polnem teku, je na njenem območju živelo 1392 ljudi. Konec lanskega leta jih je bilo le še 458! Kakšna je starostna struktura ljudi, zgovorno pokažejo podatki, da se je leta 1975 v vsej

draški občini rodil en sam otrok, leto dni pozneje štiri, v lanskem letu pa trije. Enako stanje je tudi v drugih beneških občinah, izpraznjene hiše pa kupujejo tisti, ki so Slovence prisilili k izseljevanju – gospodje iz Vidma.

Zaupanje v osimske sporazume in italijansko demokracijo

Podpis osimskih sporazumov so tudi beneški Slovenci toplo pozdravili ter jih sprejeli z velikim navdušenjem in optimizmom. Pozdravile so jih vse stranke tako imenovanega »ustavnega loka« in si takoj začele prizadevati, da prednosti, ki jih sporazumi prinašajo, ne bi ostale omejene le na Tržaško, ampak bi se razširile tudi na Gorici in Beneško Slovenijo, se pravi na vse obmejno področje. O osimskih sporazumih govorijo na vseh shodih ne le levničarji, ampak tudi krščanski demokrati, socialisti in socialdemokrati, saj je z njim povezan gospodarski in kulturni razvoj ozemlja, ki ga zajemajo. Beneški Slovenci se namreč zavedajo, da bodo narodnostno skup-

nost rešili le tako, če se bodo gospodarsko in kulturno razvili in se čim tesneje povezali z matičnim narodom. To se je pokazalo tudi pri predlanskem potresu 5. maja ter 11. in 15. septembra. Ko je že vse kazalo, da je prišel resnični konec slovenske narodnostne skupnosti, je prišla vzpodbuda, naj vztrajajo, kljubujejo in obstanejo najprej od Slovencev na Tržaškem in Gorškem, takoj za tem pa masovna pomoč iz matične domovine. Slovenska gradbena podjetja so na potrebnem področju začela graditi in obnavljati hiše in skraj vse, kar je danes v Benečiji trdno zgrajenega in obnovljenega, je prišlo preko meje. Drugo so barake, ki bodo morale izginiti.

Konec decembra lani je bila končana prva faza pomoči iz matične domovine – Slovenije. Potekajo pa že pogovori o drugi stopnji pomoči, ki naj bi jo dala federacija. Gre za denarno pomoč v višini nekaj nad tri milijarde lir. S tem denarjem naj bi zgradili in obnovili porušene hiše, postavili pa bodo tudi nekaj kulturnih domov, ki so nujno potrebni za hitrejši kulturni razvoj Beneške Slovenije.

Italijanske oblasti imajo pomoč pri potresu prizadejim beneškim Slovincem le na jeziku in papirju. Tako deželna vlada Furlanije-Juljske krajine kot parlament v Rimu sta sprejemala in še sprejemata zakon za zakonom, pri čemer pa se ne zavedata, da sta celo bolj kot tujina dolžni pomagati ljudem, ki njima plačujejo dajatve.

Precej pomoči ob potresu je prišlo tudi od beneških rojakov, raztresenih po vseh evropskih državah, ki so povezani v zvezo beneških izseljencev. Glavni sedež zveze za Italijo in evropske države je v Čedadu pri kulturnem društvu Ivan Trinko.

Težko je reči, kdaj bodo rane, ki jih je naredil potres, zaceljene. Mogoče nikoli, mogoče v petnajstih letih, kot upajo domačini, prav gotovo pa bo obnova ob takšni neprizadetosti tamkajšnjih oblasti, ki so jo pokazale dosedaj, trajala zelo dolgo. In komu bodo služile obnovljene hiše in zgrajeni kulturni domovi, če se ne bo Beneška Slovenija tudi gospodarsko razvila in bodo mladi še vedno prisiljeni iskati vsakdanji kruh zunaj deželnih in državnih meja?

Asimilacija slovenskega prebivalstva z italijansko večino je kruta. Še po osvoboditvi izpod fašizma, ko so beneški Slovenci upali, da bo država spoštovala sprejete obveznosti, so v nekaterih krajih učitelji od otrok zahtevali od pet do deset lir kazni za vsako, v šoli izgovorjeno slovensko besedo.

Kulturni utrip pod Matajurjem

Dvigniti kulturno raven in se boriti za vsakega pripadnika slovenske narodnosti, je najpomembnejša naloga kulturnih delavcev v Beneški Sloveniji.

O organiziranem kulturnem življenju beneških Slovencev lahko govorimo šele od leta 1954, ko je bilo po smrti pesnika in narodnostnega buditelja profesorja Ivana Trinka prvič v zgodovini Beneške Slovenije ustanovljeno kulturno umetniško društvo »Ivan Trinka«. Iz Čedad, kjer ima pod predsedstvom prof. Viljema Černa center še danes, je društvo širilo ljubezen do materinega jezika v odmaknjene beneške doline ter budilo narodno zavest. Več let je bilo to edino kulturno društvo in še njegovi pobudniki so večkrat obupavali, toda trma in zavest, da so njihovi predniki še v težjih razmerah ohranili svoj jezik, kulturo in samobitnost skozi stoletja, jim je dajala moč, da niso popustili. Prizadevanja društva so našla plodna tla in z leti so začela rasti v nova. V Rečanski dolini je nastalo društvo Rečan z istoimenskim pevskim zborom. Izseljenci iz Beneške Slovenije so v tujini ustanovili zvezo izseljencev iz Beneške Slovenije, ki je po številu najmočnejša organizacija in je veliko dala za današnji kulturni preporod Beneške Slovenije. Posebej je pomemben njihov vsakoletni dan emigranta v Čedadu.

Za prvo strokovno ustanovo bi lahko šteli študijski center Nadiža v Špetru Slovenov, ki združuje izobražence in mladino, ki nima nobene slovenske izobrazbe in jim tako odkriva bogastvo slovenske kulture. Delo centra sega zlasti med otroke, saj zanje vsako leto pripravi tečaj, imenovan »Moja vas«, na katerem otroci v svojem narečju zapisujejo dogajanja okrog sebe. Kljub temu, da se otroci niso nikoli učili slovenskega jezika, so na lanske letoletni razpis poslali okrog sto prispevkov. Pri študijskem centru so se zavedali, da znanje samo svojega narečja ni rešitev, zato organizirajo tudi »Mlado briezo«, vsakoletno kolonijo za otroke in mladino do šestnajstih let, v kateri se mladi učijo tudi slovenski knjižni jezik. Zanimanje za poletno šolo je zelo veliko, saj se je lanske letoletne kolonije v Dolenjem Tarbiju udeležilo okrog 130 otrok. Nadaljevanje »Mlade brieze« je »Barčica moja« na Debelem rtiču pri Kopru.

Na dokaj višjem nivoju so benečanski kulturni dnevi, prav tako v organizaciji študijskega centra Nadiža, na katerih se vsak mesec vrstijo predavanja slovenskih in italijanskih strokovnjakov o slovenskem jeziku in kulturi. Množično jih obiskujejo predvsem mladi Benečani ter Furlani in Italijani, ki jim je bilo doslej

kulturno bogastvo Beneških Slovencev skrito.

Sad organiziranega delovanja študijskega centra so tudi mnoga novo ustanovljena društva, ki so nosilci slovenske kulture. Ne moremo naštetih vseh, zato naj omenimo le še pevski zbor »Pod lipo« iz Dolenjega Bernasa, društvo beneških godcev, oktet nadiških pobov, društvo »Naše vasi« v zahodni Benečiji, ki izdaja tudi bilten. Svoje izrazito narodnostno obarvano društvo imajo planinci, pa tudi slovenske žene so se povezale in bodo letos prvič organizirano praznovali osmi marec. Trideset likovnih ustvarjalcev se je združilo v društvo beneških likovnih ustvarjalcev in želijo svoja dela prikazati tudi v matični domovini. Še bi lahko naštevati branike slovenstva, toda že omenjeni nas prepričujejo, da je protislovenska gonja, ki je tudi med nekaterimi pripadniki slovenske narodnosti razširila miselnost, da niso slovenske, ampak ruske narodnosti, jalova.

Pred tremi leti je slovenska-beneška beseda stopila tudi na oder, ko je bilo ustanovljeno Beneško gledališče. Prvo predstavo igre Izidorja Predana »Emigrant« je v Čedadu pozdravilo nad tisoč ljudi. Ponorili so jo še sedemkrat in pred kratkim smo jo skrajšano videli tudi na ljubljanski televiziji. Sledili sta »Beneška ojcet« in »Žganjarij«, dve predstavi o šegah in vsakdanjem življenju beneškega človeka. Beneško gledališče je v treh letih stopilo na trdne noge in za seboj potegnili tudi druge skupine in mlade avtorje, da so začeli pisati besedila, predvsem skeče.

Andreina

MAL GARMAR

Naša zemlja

Lepuo je živiet v Benečiji, viedet, de živiš med judi, ki te poslušajo, ki te poslušajo, in ti pomagajo, kar morejo, ki vedo vse od tebe in ti se posmijejo, kar te viedejo, ki so trudni od dela in diela veseu in ti z njim. Fajno je kostanj jest, grede ki te stari pravje pravce. Kuopjelepou živiet tu ni majhani vasi, kjer se niema nič in le grede se ima tud vse veseje. Kuopjelepou živiet med Reččanskih dolinah, s telin luhtan, ki je fajen in vesok in ti diejo, kar si majhan, de če prideš gor na varh bregā, ga boš rivū taknit... Med telih drevijah, med travi in kamanu, med zemjān an starih hišah... Obedan na bo rivū reč, kuopjelepou naša zemja, nikdar.

Pri širjenju slovenske besede in misli po beneških grapah in bregovih nikakor ne moremo mimo slovenskih duhovnikov. Vrsto »Čedrmacev« je vzgojil Ivan Trinka s svojim petdesetletnim delom v semenišču. Vzljubili so domačega človeka, zato je prav s prižnice bilo tudi pod fašizmom slovensko najdlje slišati. Duhovniki so bili velika opora ljudem in jih niso izdali niti med narodnoosvobodilno vojno, saj jih je večina aktivno sodelovala v osvobodilnem gibanju. Danes nastajajo težave, ker iz semenišča prihaja vedno manj zavednih duhovnikov in vsiljuje se vprašanje, kdo jih bo nadomestil. Zavedne duhovnike združuje društvo Dom, ki izdaja za slovensko besedo zelo pomemben list z enakim imenom.

V Čedadu, upravnem in kulturnem središču beneških Slovencev, izhaja časopis »Novi Matajur«. Naš sogovornik, glavni urednik časopisa, nam ga je takole predstavil:

»Novi Matajur izhaja štiri leta in konec meseca bo izšla njegova stota številka. Je nekakšno nadaljevanje »Matajurja«, ki je izhajal v Vidmu, vendar smo ga želeli približati Beneški Sloveniji, zato smo ga prestavili v Čedad. Ko smo začeli izdajati »Novi Matajur«, smo imeli le okrog sedemsto naročnikov. Danes jih imamo dva tisoč, bralcev pa je precej več. To je pomembna številka, če se zavedamo, da smo brez slovenskih šol. Že v prvih številkah smo povedali, da časopis hoče in želi biti nosilec vseh teženj kulturnih in prosvetnih društev v Benečiji, želi biti njihov glasnik. Danes živi v društvu in od njih dobi tudi največ pomoči, zato pa vsakih petnajst dni prinese slovensko besedo tudi v najbolj oddaljeno vas.

Lahko trdim, da je list politično napreden, saj izhaja iz idealov NOB, vendar je odprt vsem. To dokazuje tudi uredniški odbor, v katerem so tako komunisti, socialisti, kot krščanski demokrati in duhovniki. Seveda pa se ukvarjamo tudi s težavami, saj od države ne dobimo niti denarne niti idejne pomoči. Prav tako imamo težave tudi z dopisniki, saj pišejo, kakor pač znajo. Za nas pa je predvsem pomembna njihova dobra volja in pripravljenost za sodelovanje.«

V pogovoru so sodelovali: Izidor Predan, odgovorni urednik »Novega Matajurja«, predsednik društva beneških likovnih umetnikov Ivan Vogrič, glavni in odgovorni urednik TV-15 Silvo Teršek, zapisal pa Milan Vogel.

Upor ob slovenski narodnosti

Z odhodom slovenskih partizanskih enot iz njem borcev slovenske in italijanske narodnosti mednarodni pomen.

V Beneško Slovenijo so prišli partizani že leta 1942 iz Goriških Brd. Tolminski bataljon soškega odreda je 12. novembra 1942 reorganiziral briško četo, postavil novo vodstvo ter ji naložil nove naloge. Četa ni delovala le v južnih Brdih, ampak je bil eden izmed njenih vodov že novembra 1942 poslan v vzhodno Benečijo z enako nalogo, kot jo je prej imela patrolja tolminske čete. Vse do sredine decembra se je ta vod največ zadrževal v severnem delu Brd na območju reke Idrije in v vzhodni Benečiji. Pri svojem delu je bil uspešen, saj se je večkrat spopadel s fašističnimi in karabinjerskimi enotami. Prvič se je spopadel z njimi 19. septembra 1942 pri Stravnih mlinih, 1. decembra istega leta pri vasi Borigoji ter Praprotnem in drugod. Ves čas njegovega delovanja v Beneški Sloveniji so partizani imeli stalne zveze s prebivalci in jim pojasnjevali pomen boja proti fašizmu ter za socialne in narodnostne pravice.

Poleg voda briške čete so v Beneški Sloveniji delovali tudi politični aktivisti iz Briškega in Tolminskega okrožja. Eden prvih aktivistov, ki se je ves čas zadrževal v Beneški Sloveniji, je bil Alojz Mavrič-Oton, doma iz Debenja. Njegovo poročilo z dne 7. maja 1943, ki je shranjeno v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, se glasi: »Jaz se nahajam še vedno tukaj pri svojem delu. Do sedaj sem pridobil štiri vasi, kar pomeni skupaj šestindvajset hiš. Poleg tega imam še okrog dvajset raztresenih hiš. Ljudje so precej zavedni in priznavajo, da je OF edina rešiteljica delovnega ljudstva izpod okupatorjevega jarma.«

Beneški Slovenci so kmalu razumeli cilje narodnoosvobodilnega boja in videli v njem tudi svoje ožje interese, da za vselej rešijo tudi vprašanje siromaštva in kulturne bede.

Sekretar briškega okrožja Jože Pršolja-Filip je 16. maja 1943 poročal pokrajinskemu komiteju KPS za severno Primorsko naslednje: »Od teh, ki so v Beneški Sloveniji, sem slišal, da so organizirali že nekaj vasi. Delo bo treba nadaljevati.

To sem tudi sam poskušal, ko smo imeli spetindvajsetimi benečanskimi fanti sestanek pod Matajurjem. Vsi so antifašisti, le da niso poučeni o ciljih in smislu naše borbe.«

Tudi tolminsko okrožje je poročalo o delovanju v Bene-

ški Sloveniji: »...Z Benečar imamo stalne stike. Pred tremi tedni smo imeli z njimi sestanko, na katerem je bil tudi komandant severnoprimskega odreda. Razpravljali smo o razširitvi protifašističnega gibanja. Govorili smo o mobilizaciji Furlanov in Benečanov... Oba dokumenta sta v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Narodnoosvobodilno gibanje v Brdih se je tako v vojaškem kot političnem pogledu hitro širilo, zato je štab soškega odreda že 19. decembra 1942 sestavil briški bataljon čepprav so območje Brd in Beneške Slovenije v tem času močno nadzorovali italijanski policijski in vojaški organi. Reka Soča je bila namreč tretja črta, na kateri je bilo treba zavstaviti prodor »ribelev« upornikov na desni breg Sot in v samo Furlanijo. Pred formiranjem tega bataljona je v Tolminskem že obstajal bataljon soškega odreda, ki je deloval v severnem Posočju in preko Matajurja prihajal tudi beneške vasi.

Najpomembnejše naloge briškega in tolminskega bataljona ter njihovih enot so bile pomagati političnim delavcem pri organiziranju OF na območju Brd, severnega Posočja in v Beneški Sloveniji, širiti narodnoosvobodilno gibanje v Furlanijo, zbirati prostovoljce za partizansko vojsko na ter območju in v Furlaniji, izvajati sabotažne akcije na komunikacijah v Soški dolini in Furlaniji ter s tem zadrževati čimveč sovražnikovih sil, da bi razbremenili zavezniške fronte predvsem na vzhodu.

Odred je prerasel v brigado

Nadaljnji razvoj partizanstva na Primorskem je omogočil, da sta iz soškega odreda nastala severnoprimorski odred ustanovljen je bil 13. februarja 1943, in južnoprimorski odred. Nekoliko pozneje je glavni štab NOV in POS ocenil, da so na Primorskem dani vsi pogoji za sestavitev dveh brigad. Tako je 4. aprila 1943 izdal odlok o nastanku brigad Simon Gregorčič in Ivan Gradnik, na Primorsko pa je prišel tudi namestnik komandanta glavnega štaba Jaka Avšič.

Novoustanovljeni brigadi sta dobili naslednje naloge: od

Slovenski ni meji z Italijo

ez Sočo in Nadižo v Beneško Slovenijo in Furlanijo ter z vključevanjem
nosti v partizanske enote, je naš narodnoosvobodilni boj dobil

deta naj čez Sočo na ozemlje Goriških Brd, Kobariško, Beneško Slovenijo in Rezijo, osvobodita naj ozemlje zahodno od reke Soče in v severnem Posočju, napadata naj najbolj občutljive sovražnikove komunikacije v zahodnem delu Posočja, razširita naj nove prostovoljce za partizanske enote in iz slovenskih in italijanskih prostovoljcev ustanovljata nove partizanske enote na desnem bregu Soče. Brigadi sta dobili tudi nalogo, da povečata dotok hrane in drugih potrebščin iz Furlanije ter da navežeta in vzdržujeta tesnejše stike s protifašističnim gibanjem v Italiji.

Brigadi sta 8. maja prešli Sočo. Že naslednjega dne sta imeli hude boje na planini Kolvrat ter pri zavzetju italijanske postojanke v Livku. Posebno hude boje je imela Gregorčičeva brigada pri svojem prodiranju skozi matajurske vasi, preko Nadiže v zahodno Benečijo in severni del Furlanije, kjer je imela še posebej hud spopad pri vasi Fajdis na planini Špič. Od tam je prodirala na severovzhod skozi vas Brezje na planino Breški Jalovec in v predel Drnohle nad reko Učej, od tam pa na planino Mijo. Tam se je utaborila in hodila v akcije proti Matajurju, Šempetru v dolini reke Nadiže in v Rezijo, kjer je prišla do vasi Osoje ter drugih vasi v jugozahodni Reziji ter v Beneški Sloveniji.

NOB dobi mednarodni značaj

Pohod v Beneško Slovenijo in Rezijo maja 1943 je imel močan politični pomen, saj je s pohodom čez Sočo in Nadižo v Furlanijo dobil naš narodnoosvobodilni boj mednarodni značaj. Hkrati pa je bil to čas, ko je italijanski fašizem doživljal najhujše krize, ko je razpadal italijanski imperij in ko so reakcionarne fašistične sile iskale pot, po kateri bi se rešile. To je bil tudi čas, ko so italijanski antifašisti že močno vplivali na italijansko notranjo in zunanjo politiko. Pojav tako močne partizanske vojske celo v Furlaniji, pred Čedadom in Vidmom, je bil dokaz vsem, da fašistični režim ne more več zaustaviti krepitve revolucionarnih sil. V tem je največji prispevek slovenskih partizanov v Furlaniji, Beneški Sloveniji in Reziji, saj so dokazali, kaj vse se da narediti tudi na takem ozemlju, kot je bilo zahodno od Soče. Njihove akcije so bile vzpodbuda vsem, ki so

še neodločno čakali primernejši čas. Kot zanimivost naj pripomnim, da je londonski radio sporočil, da sta omenjeni brigadi del četniških enot. To pa je bil le poskus pobegle starojugoslovanske vlade, da bi uspeh partizanskih enot pripisala sebi, kar pa ji seveda ni uspelo.

Po odhodu obeh brigad čez Sočo, so na planinskih masivih Stola, Mije, Matajurja in Kolvrata ostali trije partizanski vodje. Dne 5. julija 1943 je bila iz njih sestavljena beneška četa. V sklopu te čete je bila tudi partizanska bolnišnica na pobojšču Matajurja in pirotehnična delavnica Mrzli vrh pri Tolminu. Četa je delovala v skupinah v severnem Posočju in v Beneški Sloveniji.

Razmah partizanstva po italijanski kapitulaciji

Razpad Italije so partizani v teh krajih, čeprav so bili maloštevilni, pričakali pripravljeni. V Brdih in na Kobariškem so bili kmalu po italijanski kapitulaciji ustanovljeni štirje bataljoni, že 26. septembra 1943 pa imamo na tem področju 1. in 2. soško brigado ter briško-beneški odred. Glavni štab NOV in POS je videl, da na območju Brd, severnega Posočja in Beneške Slovenije obstajajo vsi pogoji za formiranje partizanske divizije. Že 10. oktobra imamo sestavljeno komando tako imenovane »goriške« partizanske divizije, ki je prevzela vodstvo nad omenjenimi enotami. Nekoliko pozneje je štab goriške divizije iz enot briško-beneškega odreda sestavil tretjo beneško brigado.

Po vsej Beneški Sloveniji pa so bile takoj po razpadu Italije na pobudo prebivalcev samih ustanovljene partizanske čete v Klodiču, Št. Lenardu, Podbojncu, Tejpani in drugod. Iz teh čet je na območju Klodiča nastal 4. beneški bataljon 2. soške brigade. Nekoliko, pozneje je nastal bataljon iste brigade na ozemlju zahodne Benečije. Predvsem enote bataljona iz vzhodne Benečije so ostale tudi po novembrski ofenzivi (18. novembra 1943). V začetku januarja 1944 se je ta bataljon preimenoval v 2. bataljon briško-beneškega odreda.

Po razpadu Italije je bila v Reziji rezijanska četa, ki je delovala še decembra 1943, ko je bila reorganizirana in vključena

na v 2. bataljon briško-beneškega odreda in v bovško četo.

Tako so bile po razpadu Italije v slovenski Benečiji stalne partizanske enote, ki so oktobra 1943 štejele več kot tisoč partizanov.

Po odhodu enot goriške divizije, kasneje se je ta divizija preimenovala v 30. divizijo, z desnega brega reke Soče in severnega Posočja, je štab operativne cone »alpske« 2. decembra 1943 izdal povelje goriški diviziji, da formira goriško-beneški odred z operativnim območjem Goriška Brda, severno Posočje, Beneška Slovenija. Ta odred je bil ustanovljen konec decembra 1943 iz bataljona 17. brigade, ki je deloval v Brdih, iz bataljona, ki je deloval v zahodni Benečiji, ter iz rezijanske in bovške čete. Pod tem imenom je deloval vse do sredine septembra 1944, ko je bil zaradi mednarodnih političnih razlogov preimenoval v 17. brigado Simon Gregorčič, pozneje pa v operativni štab za zapadno Primorsko.

V sklopu tega štaba in prejšnjega štaba briško-beneškega odreda imamo tudi tako imenovani beneški bataljon, ki je z ostalimi bataljoni operativnega štaba za zapadno Primorsko sodeloval pri končni osvoboditvi. Bataljoni tega štaba so se na črti Krmin–Videm–Ponteba srečali z zavezniškimi enotami. Bataljonom sta poveleževala Franjo Bavec-Branko in domačin-beneški Slovenec dr. Marjan Zdravljich.

V času od razpada Italije do osvoboditve je bilo v Beneški Sloveniji formiranih in reorganiziranih več beneških partizanskih čet. Narodnoosvobodilni boj je tudi v Beneški Sloveniji imel svetle in težke trenutke, vendar ni nikoli prenehal. Na tem območju so poleg nemških okupacijskih sil sodelovale tudi druge, še posebej italijanska iredenta, ki ji ni odgovarjal program NOB in cilji protifašističnega delovanja. Od julija 1944 je upor nepretrgano rasel.

Beneška Slovenija in njeni ljudje vsekakor zaslužijo, da objektivno, vsestransko in natančno prikažemo njihov delež v zgodovini narodnoosvobodilnega boja. Treba bi bilo zbrati čimveč podatkov in tako pomagati pri boju beneških Slovencev pri uveljavljanju njihovih narodnostnih in socialnih pravic.

Franč Črnugelj-Zorko

Nona mi
je
govorila:

»Ne
pozabite,
da smo
Slovenci!«

Čedad, 1. februarja 1978.

Zvem, da živi v Dolenjem Barnasu pevski zbor. Da šteje trideset ljudi in da mu je ime »Pod lipo«. Zbero se dvakrat na teden in pojejo pesmi v domačem, slovenskem narečju. Vodi jih Nino Spelogna. Pa tudi to zvem, da pevski zbor »Pod lipo« ne bi živel tako polnega in lepega življenja, če bi v svojih vrstah ne imel Lucie Costaperarie, petindvajsetletnega dekleta iz slovenske Benečije.

»Človeku je toplo pri duši, ko posluša to našo pesem,« pravi Lucia.

(Slovenska govorica ne teče gladko in misli se zatikajo.)

Njene najljubše pesmi so »Nediška fara«, »Sedma ura«, »Pod lipo«. In najlepši spomini na nastope? Vezani so na že običajne manifestacije v Kamenici. Takrat pridejo Slovenci od vsepovsod. Tudi iz matične domovine in tisti, ki jim tujina reže grenko skorjo kruha, emigranti jim pravijo, in Rezjani s svojo folklorno skupino. Najlepše pa je, da pride v Kamenico iz leta v leto več ljudi.

»Kaj ti pomeni Kamenica v teh trenutkih?«

»Pomeni mi pravico naše narodnostne manjšine, pomeni mi lučko našega narodnostnega preporoda,« pravi Lucia.

(Še išče primernih izrazov. In še se zgodi, da beseda običi sredi misli.)

Le kako bi jo razvnela? In povrneva se v dni ranega otroštva.

Dolenji Barnas. Kmetija. Mati Marica in oče Aldo, brat Fabio. Spominja se none. Energična, delavna in razumska ženska je bila. Vse niti je držala v svojih rokah. Umrla je, ko je imela Lucia trinajst let... Pozneje so bili spomini nanjo še dražji. Kadar je nista ubogala, je v jezi zagodnjala »sveta Gendra«. Oče in mati sta delala na njivah in Nona je bila tista, ki je vzgajala Lucio in Fabia.

»Doma smo govorili samo v slovenščini,« pravi Lucia. »Ko sem šla v šolo, nisem znala niti besede italijansko.«

Morala se je naučiti govoriti v srcu tujem jeziku. Ni bilo lahko. In v petem razredu osnovne šole so morali za vsako izrečeno slovensko besedo plačati kazen v višini 5 lir. Bilo je to leta 1960! Tudi na učiteljišču, kamor se je vpisala, Lucia ni smela govoriti v materinem jeziku.

Za trenutek utihne in vpraša, če jo razumem, potem pa reče ostro:

»Ali veste, da so v Sv. Petru Slovenov (S. Pietru al Natisone) organizirali posebne tečaje za lepo izgovorjavo italijanskega jezika? Samo tu, v visokih šolah slovenske Benečije, nikjer drugje! Kot da bi ne vedeli, kako nečist je italijanski jezik, na primer na jugu Italije in še kje.«

»Kakšne so tvoje želje?«

»Da gremo naprej. Še ne vedo vsi, kakšno bogastvo se skriva v slovenski besedi. Pa nikar ne mislite, da gre tu samo za vprašanje jezika. Prednost bi dala vprašanju gospodarskega razvoja obmejnih nerazvitih območij.« Tu ljudje težko živijo. Trideset kilometrov in še več do Čedada, kjer delajo, je dolga pot. Gredo, ko je noč in pridejo, ko je noč. Iz Topolovne, Gnidovca, Police. Dolenji Barnas, v katerem živi okoli tristo ljudi, leži v dolini. Tu je laže. Hudo je za tiste, ki žive v bregu. Hudo je, ker Slovenec ne more živeti od svoje zemlje.

»S praznim želodcem človek še peti ne more,« pravi Lucia.

Poslušam jo. Zrasla je v Beneški Sloveniji, kjer se nikoli niso imeli slovenskih šol! Koliko truda, želja in čustev se je moralo zliti, da je materina beseda ostala. Čeprav skromna.

»Ali bereš slovenske knjige?«

Rada bi jih, a jih težko razume. Če knjiga govori o življenju na njeni planoti, posejani z grički, se nekako pretolče skozi. Pa bo še šla na seminarje slovenskega jezika. V Ljubljani je že bila, pred kratkim. Vse, kar zna, se je sama naučila. Samo, da bi ta jezik živel! Tudi matična domovina pomaga po svojih najboljših močeh. Kot ob potresu. Več kot to ne more.

»Sami bomo morali,« pravi Lucia. »Ne bo lahko in še nekaj časa bo trajalo.«

Ne bo odnehala. »Ne pozabite, da smo Slovenci, čeprav živimo v Italiji,« ji je govorila nona. Njenih besed Lucia ni in ne bo pozabila.

»Se še spomniš kakšne pesmice, ki ti jo je pripovedovala?« Nasmehne se in pove:

»Petelin poje
gor na nju hode
mačica pleše
de vse se trese.«

Pove tudi, da jo otroci prosijo za pravljico. Pa se spomni noninih pripovedi in jih pove. Gre za tradicijo, ki po besedah Lucie Costaperarie, ne more umreti.

MILENA ŠTRAJNAR

Kuo je lepuo živiet med Reččanskih dolinah

»Sonce gre za brieg, takuo tud naši kraji. Te stari pomierajo an te mladi pa utiekajo ku jerebi, tam kjer puščava jih preganja«, berem sestavek učenca Roberta iz vasi Dreka v Reččanski dolini, ki je zapisan v mladinskem glasilu »Vartac-Moja vas«.

Prvič sem v Benečiji. V srcu Benečije. Čedad je nekaj deset kilometrov doli v dolini, zavrt v turobno odejo prvega letošnjega februar-skega dne.

Trkam na vrata župnišča visoko tam gori v Zavartu. Streljaj nad župniščem, čisto na vrhu hriba cerkev Sv. Štoblanka. Eno najsiromašnejših območij Beneške Slovenije, v katero sodi celotno območje občine Dreka.

»Avanti«, zaslišim glas iz notranjščine. Vhodna vrata so bila odprta. Župnišče je podobno kmečki hiši z betonskimi tlemi v veži, »mostovžem« in močnimi vežnimi vrati. Med vrati edine tople sobe v tej hiši me sprejme župnik MARIO DON LAURENČIČ.

Ko mu povem kdo da sem, odkod prihajam in po kaj sem prišel k njemu v njegovo hišo, sprva sploh ni bil pripravljen za pogovor, ko pa sva trčila s čašama belega, sladkega beneškega vina, sem vedel, da si je premislil.

»Bodi zdravje,« si voščijo ob takih prilikah v Benečiji. »Ja, vedno manj nas je tu gori, ki še vztrajamo. Slovenska Benečija se neusmiljeno in hitro redči. Več kot štirideset let je tega, ko sem prišel sem, v to faro Sv. Štoblanka. Okoli 700 ljudi je takrat živelo tod okoli. Veselje je bilo delati. Niti lakota, niti fašizem in vse gorje, ki se je kopičilo nad nami, nam ni moglo preprečiti, da bi zamrla slovenska beseda in pesem. Tudi sedaj ne bo, čeprav nas je v naši fari le še okoli 300. Trdno smo pogrnali korenine v to skopo beneško zemljo, kjer lahko živi le tisti, ki se je tu rodil in čigar oči in noge so vajene teh globeli, samote, revščine, zaničevanja.

Ko je bilo po teh hišah še veliko otrok, sem z njimi pripravljaj igre v slovenskem jeziku, tudi maševal sem v slovenskem jeziku. Pevski zbor je znal ničkoliko slovenskih pesmi, zdaj pa...«

Nikoli ni sam tisti, ki se nahaja v družbi plemenitih misli

V oči Maria don Laurenčiča se je naselila žalost. Tudi beseda je zastajala v grlu. Kaplan Martin Čedermac se mi je nenehno zlival s podobno župnika Maria.

»O, ko sem prišel sem gori in ko so orožniki zvedeli, da z ljudmi govorim slovensko, so večkrat prišli pome in me odgnali na zaslišanje v dolino. Grozili so z marsičem. Vztrajali so še do pred leti. Mi tu gori pa tudi! Počasi, veste, se le stvari izboljšujejo. Ne gre tako hitro, kot bi želeli, kajti nekateri stari fašisti še živijo, njihov vpliv pa ta siromašen svet okoli meje najbolj občuti.«

Beneška Slovenija! Siromašna, lepa zemlja, stokrat bičana in križana, ti in srca, ki te ljubijo!

Vedno se najde osa, ki piči objokan obraz!

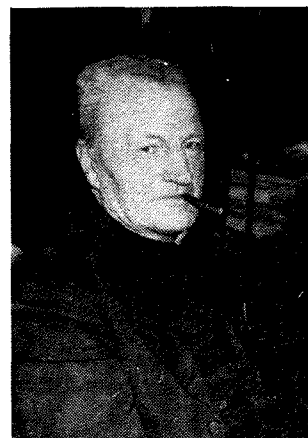
Le nekaj vegastih hiš in le še devet prebivalcev šteje danes Podgora

Velikokrat srečamo usodo prav na poti, ki smo si jo izbrali, da bi se ji ognili

Mario don Laurenčič si je prižgal novo cigaro, katere dim je polnil delovno sobo s samo enim oknom, odkoder si lahko videl nepregledne strmine.

»Cesta, po kateri ste se pripeljali, si je utrla svoj prostor v te strmine. Zdaj se hitreje pride v dolino in okoliške vasi. Vse to kar vidite v tej hiši, sem znosil sam na svojem hrbtu iz doline pred štirinštiridesetimi leti.

Tudi moči in volje za delo z mladimi imam še veliko, vendar kaj, ko ni otrok. V celi občini Dreka je v petih razredih le še 14 otrok. V cerkvi se učimo brati in govoriti slovensko, prizade-

Župnik Laurenčič don Mario

vam pa si, da bi tudi v šoli imeli vsaj uro ali dve na teden slovenski jezik. Počasi bomo tudi to uspeli. Samo uporni moramo biti!»

Človeku se lahko prepove vse, razen upanja v prihodnost

In koliko je tod okoli še takih Čedermacov in Laurenčičev, sem ponovil vprašanje, ki ga je prvič preslišal?

»Osem nas je še med župniki zavednih Slovencev tod naokoli. Pa bi nas bilo lahko več! Nekateri je postalo sram govoriti slovensko. O, če bi bili mi taki omahljivci, se že kdaj po Benečiji ne bi več slišali slovenska beseda in pesem. Tako pa še živimo! In upamo v prihodnost!«

Uho oblasti je občutljivejše od človeškega, ker oblast ne tehta s srčnimi utežmi in ne meri s čustvenimi metri

Po dolini in ob potoku Erbec vodi pot do Podgore. Komaj dobro leto ali dve se do Podgore lahko pripelješ

z avtomobilom, prej je vodil v vas samo neuporaben kolovoz. Če bi bila ta pot narejena prej, bi morda zadržala domačine v vasi ali pa jim omogočila, da bi Podgoro še prej zapustili. Od 17 družin in te so bile številne, živi zdaj v Podgori le še devet ljudi.

V hiši, na kateri tiči pod vegasto streho hišna številka sedem, se je rodil Ivan Bordon, nekdanji kurir, terenec in aktivist OF. Milan je bilo njegovo partizansko ime in samo pod tem imenom ga poznajo njegovi tovariši. Tudi danes živi Milan še v prav tisti hiši, kot se je rodil. Ne bi pretiraval, če bi napisal, da životari, ne živi.

Nekaj let mu je bil edini zaslužek, da je cele dneve krampal in širil nekdanji kolovoz iz doline do njegove rojstne vasi. Ja, po 400 lir je zaslužil na dan. In to še ni dolgo tega. V hlevu je imel nekaj repov živine, na kole v strmih vinogradih pa so se

Ivan Bordon-Milan

oprijemale betežne trte. Roke so komaj zmogle kopico dela. Zadnje živinče je pred nekaj dnevi odšlo iz njegovega hleva. Zdaj je Milanu edini up, da se preživi, vinska trta, oziroma dobra letošnja letina grozdja.

»Takole okoli dvajset »hektov« bi ga moralo biti, če bo šlo vse po sreči z vremenom. Lani ga je bilo 14 »hektov«, predlanskim pa samo 5 »hektov«. Zdaj, ko ni živine je dela sicer manj, »bolj zase kot meni govori Milan,« vendar dohodka kmetije ne bo. Sicer pa sebe bom že kako v red spravil.«

Dolgov, nadlog in let ima človek vselej več kot si misli

Ta Milanova ravnodušnost me je vznemirjala. Še bolj sem z vprašanji oral po njegovi nedavni preteklosti, se vračal v sedanost in jutrišnji dan. Morda je mene bolj zanimala njegova prihodnost kot Milana?!

»Penzijo ne vem kdaj bom dočakal, če jo sploh bom«, pravi Milan. »Tam pri vas so mi izgubili vse dokumente. Za vse moje delo med zadnjo vojno sem sicer dobil nekakšno medaljo ali odlikovanje pa sem ga nemara med neko hajko izgubil. Zdaj nimam nič. Samo to golo garaško življenje. Tako kot počasi umira Podgora, tonemo z njo tudi mi. Če vam povem, da se v naši vasi že petnajst let ni rodil niti en otrok, sem vam povedal veliko. Saj je morda celo boljše tako!

Zaničevani smo zagledali svet, zaničevani prestali vojno, zaničevani bomo pomrli.«

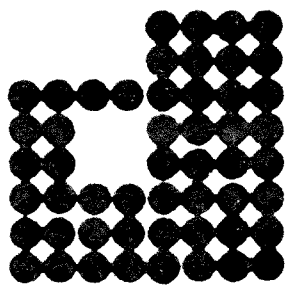
»Ti pa kar v Jugoslavijo pojdi«

»Domačini tod okoli in v dolini vedo, da sem bil med vojno partizanski kurir. Mnogi me še danes gledajo postrani. Pred dvema letoma so me spodaj v dolini v gostilni napadli. Komaj sem se rešil. Kmalu zatem sem bil napaden nedaleč od hiše v vinogradu. Dobro sem jo skupil. In tisti, ki me je pretepeli, mi je zagrozil, če ga bom šel prijaviti, da me bo ubil. Nekaj dni se zaradi bolečin skoraj nisem ganil iz hiše. Ko so bolečine nekoliko popustile, sem se nameril v dolino na karabinjersko postajo. In veste kaj so mi tam dejali, ko sem jim povedal prav to, kot sem zdaj vam? »Ti pa kar v Jugoslavijo pojdi!«

Zdaj razumem Milana. Če se še srečava kdaj, ne bom silil vanj z vprašanji, ne bom več radoveden. Njegov zguban obraz in drhteče roke mi bodo povedale vse!

In kadar je človek tako poln nesreče, da ne obstaja nič drugega več, nesreča nehava biti nesreča, ker ni ničesar več, s čimer bi se dala primerjati. Potlej je samo še popolna izčrpanost. In nato tudi ta počasi preide. Človek začne počasi spet živeti. Mislim, da je Milan zdaj sredi resnice, ko človek pričanja počasi spet živi, kajti kdor pri tem klone, klone za vedno. Pa ne samo v Benečiji.

Tone Urbas

DELO

Časopisno
in grafično
podjetje, Ljubljana

Tiska časopise, revije, knjige,
publikacije, razglednice,
prospekte in reklamne
tiskovine.

Izdeluje enobarvne in
večbarvne klišeje v
najmodernejši tehniki.

V sklopu podjetja je
specializirani obrat za
večbarvni tisk, lakirnica in
plastificirnica. Izdaja osrednji
slovenski dnevnik »Delo«,
Telex, štirinajstdnevnik Naši
razgledi, revijo Avto, revijo
Stop, revijo Jana, Zabavnik.

KOMUNALNO
IN OBRTNO
PODJETJE
BREŽICE

Opravljamo
komunalne in
obrtne storitve

Prodaja vse vrste tekočih goriv in
maziv za potrebe: industrije,
cestnega, železniškega,
zračnega in ladijskega prometa

PETROL LJUBLJANA
TOZD BLAGOVNI PROMET
PE BREŽICE – Lenart 1.

PODJETJE ZA AVTOMATIZACIJO PROMETA LJUBLJANA
n. sol. o.
61000 LJUBLJANA, CELOVŠKA CESTA 6

- Glavni direktor 317-867
- TOZD Proizvodnja-Libis Ljubljana, n. sub. o. 56-988 n. c.
- TOZD Avtoservis BMW Ljubljana, n. sub. o. 56-246
- TOZD Montaža Ljubljana, n. sub. o. 311-062 n. c.
- TOZD Inženiring biro Ljubljana, n. sub. o. 316-866

RAZVIJA, PROJEKTIRA, IZDELUJE, MONTIRA, VZDRŽUJE IN POPRAVLJA
VSAKOVRSNE:

- signalnovarnostne naprave
- sredstva za zveze
- naprave avtomatizacije
- zunanje in notranje instalacije in naprave jakega in šibkega toka
- druge končne instalacije v gradbeništvu
- avtomatizirane kurilne, prezračevalne in klimatske naprave
- zaklonska in druge specialne objekte civilne zaščite
- alarmne naprave in sisteme, vse s pripadajočimi objekti
- izvaža in uvaža za lastne potrebe, izvaja investicijska dela v tujini in zastopa tuje firme.

PROIZVAJA

- kabelsko opremo šibkega toka
- telefonske omarice za notranjo in zunanjo montažo
- razdelilne letvice 50 x 2
- električne zvonice za enosmerni in izmenični tok
- avtomatske plombe
- pribor za tirne vezice in izolirne odseke
- ročne viličarje nosilnosti 2000 kg in 3500 kg
- ročne generatorje za enosmerni tok
- motorne agregate za enosmerni tok
- brezkontaktne alternatorje
- opremo za zaklonska
- izdelke iz plastike: varnostne čelade, cisterne, posode za vodo in druge tekočine, rezervoarje za gorivo, kabine in druge izdelke iz armiranega poliestra
- dvojne telefonske priključke
- elektronske naprave

lesnina

PROIZVODNO IN TRGOVSKO PODJETJE Z
LESOM, LESNIMI IZDELKI IN POHIŠTVOM
N. SOL. O. LJUBLJANA

TEMELJNA ORGANIZACIJA ZDRUŽENEGA DELA
MIZARSTVO-TAPETNIŠTVO-ŽAGA
DEKORLES s.o.
BREŽICE – ČRNČ 30

Trgovsko-gostinsko podjetje na veliko in malo Brežice
88250 BREŽICE

Kadar pridete v Brežice obiščite naša
skladišča, prodajalne na veliko in gostinske
obrate s TURISTHOTELOM. V vseh TOZD
boste prijazno sprejeti in solidno postreženi

SOZO
emona
ljubljana

SPLOŠNO LIVARSTVO – DOBOVA
SR SLOVENIJA

siva litina, bron, medenina in silomin za razne
izdelke

gozdno gospodarstvo
brežice n. sol. o.

68250 BREŽICE BENTLENART 12
POŠTNI PREDAL 39
TELEFON H. C. 72-050, 72-051
TELEFON KOMERCIALA 72-294
ZIRO RAČ. PRI SDK BREŽICE 51620-601-10259

skrb za gozdno bogastvo – nega – vzdrževanje gozdov – posek lesa –
pogozdovanje.
Prodaja gradbenega materiala in kuriva

TO-MO-DI

TOPLI MONTAŽNI DIMNIK Z GIBLJIVO
KISLOODPORNNO OGNJESTALNO
ŠAMOTNO CEVJO

MONTAŽNO INDUSTRIJSKO PODJETJE
61000 LJUBLJANA, OPEKARSKA 13
Tel. 22-113, 20-641
Telex 31420 YU KIP
Tekoči račun 50103-601-23238

SLOVENIJALES

»STILLES« tovarna stilnega pohištva
in notranje opreme
SEVNICA

proizvaja in prodaja stilno pohištvo spalnic, jedil-
nic, salonov.
Izdelujemo opremo po naročilu za razne objekte.

ŽALEC

Mladi in šport

V minulem letu so imeli mladi v žalski občini, ki so vključeni v osnovne organizacije ZSMS, številne možnosti za vključevanje v športno in rekreativno dejavnost, saj so člani komisije za šport in rekreacijo pri OK ZSMS v sodelovanju s TKS Žalec organizirali prve mladinske športno-rekreacijske igre v smučanju, namiznem tenisu, košarki, odbojki, rokometu, malemu nogometu, streljanju in šahu, plavanju ter krosu. Poleg tega pa je bila športna aktivnost popestrjena še s trimskimi dnevi hoje, kolesarjenja, plavanja itd.

Že na prvih mladinskih športnih igrah so največ pokazali preboldski mladinci, ki so v moški in ženski konkurenci zbrali 178 točk in s tem tudi prvo mesto. Prejeli so kar dva pokala, tako za množičnost kot tudi za osvojeno število točk. Za Preboldom so se zvrstile še OO ZSMS iz Braslovč, Drešnje vasi, jamarskega kluba »Črni galeb« iz Prebolda itd.

Z udeležbo in vsem kar so na prvih mladinskih športnih igrah uspeli storiti, so sicer zadovoljni, čeprav se zavedajo, da vsega še niso uspeli storiti, predvsem še kar zadeva množičnost, ki še ni dobila tiste veljave, ki bi jo sicer lahko. Prav zato pa se bodo letos še bolj potrudili tudi v tem, da bi se mladinskih športnih iger udeležilo kar največ mladih s celotnega območja občine.

DARKO NARAGLAV

Podelitev pokalov in priznanj ob zaključku mladinskih športnih iger (Foto: D. Naraglav)

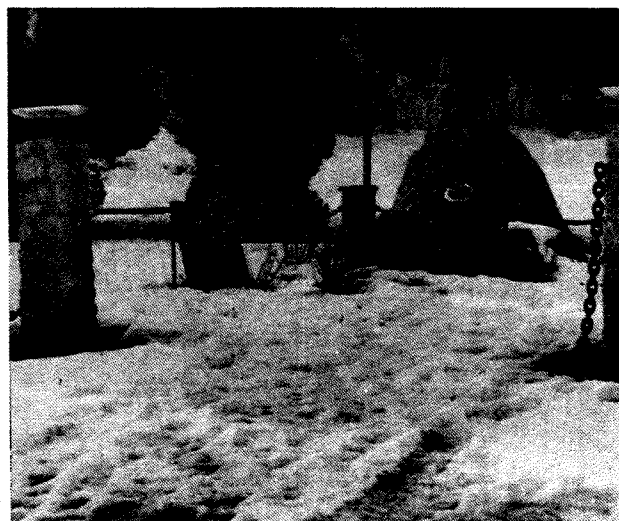
FRANKOLOVO

Postoj, kdor mimo greš!

Letos 12. februarja mineva natanko 33 let, kar je okupator v enem svojih zadnjih besov, tri mesece pred koncem vojne, ob cesti, ki vodi skozi Stranice pri Frankolovem, obesil talce, ki so jih pripeljali iz celjskega Starega piskra.

Tudi letos bodo ob spominu na te talce zagorele ob obeh spomenikih sveče, številni venci in šopki cvetja pa bodo tudi letos dokazovali, da te žrtve še niso pozabljene, da ti ljudje, ki so umrli junaške smrti, še vedno živijo v naših srcih in z nami.

FRANJO HOVNIK

MURSKA SOBOTA

Uspešni na vseh področjih

Po oceni krajevnih in osnovnih organizacij ZRVS, sekretariata in aktiva komunistov – rezervnih vojaških starešin, je občinski odbor ZRVS v občini Murska Sobota, skupaj s članstvom in organi ZRVS, uspešno opravil naloge na vseh področjih delovanja v preteklem obdobju, še zlasti pri graditvi in krepitevi sistema varnosti, ljudske obrambe in družbene samozaščite. Podobno oceno so dale tudi družbenopolitične organizacije v občini in krajevnih skupnostih. Posebno je bila poudarjena vloga ZRVS na področjih, kjer je z ozirom na njeno poslanstvo v družbi, kvalitetno s svojimi strokovno usposobljenim in številnim članstvom, prispevala k razvoju.

V minulem štiriletnem obdobju je ZRVS v občini Murska Sobota svojo aktivnost usmerila k uresničitvi sklepov in stališč X. kongresa ZKJ, VII. kongresa ZKS, programa SZDL ter v sodelovanju z družbenopolitičnimi organizacijami ter organi skupščine občine Murska Sobota.

Zelo dobri rezultati so bili doseženi pri sodelovanju z ZSMS. V republiškem tekmovanju za »Odličje 22. decembra« je ZRVS v Murski Soboti prejela priznanje za leto 1975., za prizadevno delo zlato plaketo ZRVS Slovenije leta 1976. ter lansko leto pismeno priznanje skupščine občine Murska Sobota za vsebinsko kvalitetno pripravljeno in izvedeno vzgojo mladih na področju obrambe na mladinski delovni akciji »Goričko 77«.

Vključevanje članov ZRVS v delegatski sistem je bilo zadovoljivo, kajti skoraj ni organa pri občinski konferenci SZDL, kjer bi ne bil vključen delegat ZRVS. Podobno je tudi na terenu, v krajevnih skupnostih. Da je res tako, pove tudi podatek, da je v samoupravne organe vključenih 192 RVS, v raznih društvih in družbenih organizacijah pa je vključeno 980 RVS. Da bi delo še bolj steklo je bil v tem obdobju ustanovljen aktiv komunistov RVS pri komiteju občinske konference ZKS, a pri občinski konferenci ZSMS aktiv mladih rezervnih vojaških starešin.

Še premalo pa je storjenega v krajevnih organizacijah ZRVS, kjer ne posvečajo dovolj pozornosti sprejemanju mladih RVS v vrste ZK. Še zlasti se pri tem pozablja na mlade v ZSMS. To bo še nadalje ena osrednjih nalog ZRVS v murskosoboški občini.

Glede na zelo razvejano dejavnost ZRVS, kakor tudi na terenske posebnosti, je bilo v tem času opravljenih nekaj organizacijskih sprememb. Zlasti takrat, ko je dotedanja organiziranost zavirala nadaljnji razvoj. Iz večjih krajevnih organizacij je bilo ustanovljenih nekaj novih osnovnih organizacij in aktivov, le v mestu Murska Sobota ta organiziranost še ni zaživela. Po novem je v občini 16 krajevnih organizacij, 4 osnovne organizacije, aktivov v krajevnih skupnostih 18, aktivov v šolah 17, a v združenem delu le en aktiv.

V preteklem obdobju se ni pozabilo na splošno vojaško usposabljanje v obliki predavanj, seminarjev, informativnih sestankov, izpitov v obliki taktično-orientacijskih vaj, pismenih in praktičnih reševanj taktičnih nalog na terenu, preizkušanj fizične zmogljivosti članov ter obiski taktično-tehničnih zborov sodobne oborožitve enot JLA. Pri organizaciji le-teh oblik so se posebno izkazale kot organizatorji krajevne in osnovne organizacije ZRVS.

FILIP MATKO

PORTOROŽ

Skrbimo za spomenike NOV

Ni dovolj, da spomenike samo postavljamo, temveč moramo zanje, če smo jih že postavili, tudi skrbeti.

Pred nekaj meseci je bil v Portorožu odkrit res lep spomenik našim pomorcem, delo akademika Lenasija, kateremu za njegovo stvaritev lahko samo čestitamo. Številni tuji in domači gostje se ob spomeniku često zadržujejo in si ga ogledujejo od vseh strani. Mnogi med njimi morda niti ne vedo čemu pravzaprav stoji ta spomenik.

Kolikor smo lahko ponosni na ta spomenik pomorcem pa moramo opozoriti na vso ostalo nesnago, oziroma na gnijočo venca ob spomeniku, ki že zdavnaj več ne sodita v to sredino.

Mnogi svojci in soborci padlih prinašajo k spomeniku, poleti bo teh primerov nedvomno še več, sveže cvetje, zato bi bilo prav, da bi bila na tem mestu tudi kakšna večja vaza. Morda ne bi bilo slabo, če bi tamkajšnja organizacija ZB določila enega izmed svojih članov, da bi stalno skrbel, da cvetje in venci ne bi gnili na črkah imen, ki so za vedno zapisane v naših srcih in naši zgodovini in da nas ne bo sram pred domačimi in tujimi turisti, ki jih je v Portorožu vedno veliko.

ŽARKO ŽBOGAR

Prvi streli v Gramozni jami

Bilo je junija devetnajstoenainštiridesetega leta, v stanovanju Živčevega Zorota blizu cerkve sv. Jakoba v Ljubljani. Na sestanku smo bili, ki ga je vodil Viktor Avbelj-Rudi, sekretar komiteja KPS rajona Bežigrad. Prisoten je bil tudi Gustl Rozman, član rajonskega komiteja KPS Moste. (Zoro Živec je bil ustreljen kot talec, Gustla Rozmana pa so zajeli Italijani 25. marca 1942 v Zadvoru in ga po hudem mučenju ustrelili.)

Tov. Rudi mi je na tem sestanku dejal: »Ker stanuješ za Bežigradom, ne boš več obiskoval tukajšnjih sestankov, marveč bosta skupaj s tovarišem, ki te bo poiskal na domu, organizirala mladino za Bežigradom. Naprej boš imel zvezo z njim.«

Tovariš ni prispel sam, kot mi je dejal tov. Rudi. Pripeljal ga je tov. Zoro. Bil sem na vrtu, ko sta prišla. Zoro ga je predstavil: Milan Šušteršič. In odšel.

Z Milanom sva ostala sama. Nekaj časa sva se pogovarjala o povsem vsakdanjih rečeh. Ugotovila sva, da so najini pogledi na življenje zelo slični. Nato sva preusmerila pogovor na vprašanje o organiziranosti mladine na obeh straneh Dunajske (sedaj Titove) ceste.

To je bil moj prvi stik z Milanom Šušteršičem, sekretarjem SKOJ za Bežigradom. Ob šestintridesetletnici njegove smrti se takratni mladinci spominjamo nanj. Na Milana, zavednega, hrabrega in nadvse priljubljenega mladince.

Milan je po končani osnovni šoli obiskoval lesni oddelk obrtne šole v Ljubljani. Želel je postati izdelovalec kitar. Tudi sam je rad igral na kitaro in zelo rad je pel. Imel je lirichen bariton. Pisal je tudi pesmi. Žal so se rokopisi izgubili, ker je morala družina Šušteršič bežati iz Ljubljane. Nastopal je na raznih prireditvah, ki jih je organizirala kulturno-prosvetna organizacija Vzajemnost v Ljubljani, Borovnici in drugod. Zaradi aktivnosti in priljubljenosti so ga tudi izvolili za sekretarja SKOJ.

Milanov oče je bil član KP in tako je bila mlademu skojevcu marksistična literatura dostopna kar doma in jo je prebiral največkrat brez očetove vednosti.

Član SKOJ je bil Milan že od leta devetnajstodevettinštiridesetega leta, ob okupaciji Ljubljane pa je bil že član KP. Skupina mladincev, ki jo je vodil na Vodovodni cesti, je bila osnova za organiziranje mladine na tisti strani sedanje Titove ceste.

Junija devetnajstoenainštiridesetega pa sta se organizaciji z obeh strani ceste povezali. Na sestanku sedmega julija istega leta smo na polju za takratno rižarno izbrali Milana za prvega sekretarja mladinske organizacije OF za Bežigradom. Dokazal je, kaj pomeni izkušnja v ilegalnem delu. Učil nas je, kaj je konspiracija, kako naj mladino organiziramo, kako naj pristopamo k akcijam...

Zaradi svoje aktivnosti je moral še isti mesec v ilegalo. Poleg političnega dela se je udeleževal tudi raznih akcij. Bil je v skupini, ki je belogardistom (vodil jih je Žekar, kasnejši aktivni domobranski policist) odvzela večjo količino orožja in jo prenesla na takratno nogometno igrišče Primorje, od tam pa na Ravnikarjevo žago. Bil je tudi v skupini, ki je razorožila italijanskega oficirja. In še bi lahko našteval.

Osmega decembra devetnajstoenainštiridesetega leta so Milana aretirali. Kljub mučenju ni nikogar izdal. Obsojen je bil na smrt. Dan pred ustrelitvijo so mami dovolili, da ga je obiskala. Milan ji je dejal: »Mene bodo ustrelili, oče pa naj čimprej odide iz Ljubljane. Njega bodo rezali.« Vedel je, da bo umrl. Vendar se ni bal smrti.

Italijanski vojaki bataljona M so sedmega februarja devetnajstodvaintiridesetega ugasnili življenje mlademu Milanu, staremu komaj enaindvajset let. Ustrelili so ga v Gramozni jami, kjer so kasneje streljali talce. Isti večer je radio OF – Kričac – med vestni poročal: »Danes so v Gramozni jami blizu Save Italijani ustrelili zavednega slovenskega mladince Milana Šušteršiča.«

Italijanski fašisti so truplo prepeljali v Tržič (Monfalcone) v Italijo in ga tam pokopali. Milanovo smrt smo bežigraski mladinci maščevali s povečano aktivnostjo.

Spomin na Milana živi. To potrjujejo tudi prižgane svečke in cvetje ob spominskem kamnu na grobišču talcev na ljubljanskih Zalah. V kamen je vklesano ime: Milan Šušteršič.

PAVEL LEŠNJAK

Jože Knific

Na pokopališču v Šenčurju pri Kranju smo se januarja poslovili od Jožeta Knifica iz Prebačevega, kjer se je rodil leta 1919. V NOV je stopil leta 1944 v prvo Jugoslovansko brigado. V NOV sta padla njegova dva brata in sestra. Ohranili ga bomo v lepem spomenu.

Marija Leban

Na tolminskem pokopališču smo se konec novembra lani poslovili od Marije Leban. Rodila se je leta 1884 na Ljubinju. Pokojna je vsestransko podpirala NOB, tudi njen dom je bil vseskozi zatočišče borcem in aktivistom. Prav tako je bila aktivna njena družina, dva sinova sta bila borca NOV, eden je padel spomladi leta 1943 na Dolenjskem. Ohranili jo bomo v lepem spomenu.

Ana Pravica

Trinajstega februarja bo leto dni, ko smo na Pečinah pokopali Ano Pravico. Bila je vzorna mati. Svoje otroke je vzgajala v zavedne Slovence in dobre borce. Tudi sama je vsestransko pomagala partizanom. Ohranili jo bomo v trajnem spomenu.

Antonija Ferk

Preteklo jesen je po daljši bolezni umrla Antonija Ferk iz Šentjanža nad Dravčami, stara 79 let. Za časa NOV so se na njeni kmetiji zadrževale nekatere brigade, Šercerjeva, Tomšičeva in Pohorska. Vsa njena družina je sodelovala z NOG. Oba z možem sta prejela medaljo zaslug za narod.

Alojz Košnik

Rodil se je leta 1908 v Bohinjski Bistrici. Že od leta 1942 je aktivno sodeloval v NOV v svojem kraju in okolici. Brat mu je leta 1944 padel v partizanih, sam pa je vse do konca vojne zbiral material za partizane. Pokopali smo ga na pokopališču na Blejski Dobravi.

Janez Kovačič-Jure

Ob izteku leta 1977 so se tovariši in borci na mariborskem pokopališču poslovili od zaslužnega prvoborca NOV, Janeza Kovačiča-Jureta. Tovariš Jure se je rodil pred 63 leti v Milavi pri Cerknici. Že leta 1941 se je priključil prvim aktivistom OF. Bil je član prvega odbora OF Cajnarje-Kremenca-Žilce, kjer je deloval vse do vstopa v »Krimski« - »Lukov bataljon«, ter pozneje v Šercerjevo brigado. Tudi njegovi trije bratje so bili borci NOV do konca vojne. Bil je tudi komandant bataljona KNOJ v naših Karavankah. Bil je nosilec spomenice 1941 in drugih odlikovanj.

Jovo Basta

Prav tako je v avgustu lani na Jesenicah umrl tovariš Jovo Basta. Rodil se je leta 1928 v Sanskem Mostu v Bosni. Leta 1943 je odšel v partizane - v Krajiško brigado. Pred vstopom v partizane pa je delal na terenu v okolici rojstnega kraja.

Gregor Novak

Novembra lani se je utrnilo življenje tovarišu Gregorju Novaku, poveljniku gasilske čete jeseniške železarne. Rodil se je na Javorniku leta 1913. Že od začetka vojne je pomagal partizanom, jeseni, leta 1944 pa je tudi sam vstopil v Jeseniško-bohinjski odred. Kasneje je delal v štabu 9. korpusa in 31. divizije. Na zadnji poti smo ga pospremili številni borci in gasilci na jeseniško pokopališče.

Jožica Smole-Polonca

Konec decembra lanskega leta smo se poslovili od Jožice Smole, delavne poverjenice ZB NOV Vojnik. Rodila se je leta 1924 v Šerovem, Šmarje pri Jelšah. Bila je skrbna aktivistka Kozjanskega odreda in XIV. divizije. Ohranili jo bomo v trajnem spomenu.

Rudi Jeletič

Kot mlad učitelj in odločen antifašist je leta 1930 pribežal v staro Jugoslavijo, kjer je dobil učiteljsko mesto pri Sv. Vidu nad Cerknico. Ob napadu na Jugoslavijo so ga Italijani v Ložu aretirali in poslali na otok Rab. Po kapitulaciji Italije je stopil med partizane. Bil je borec XIV. divizije, kjer je bil politkomisar partizanske bolnišnice na Pohorju. Konec decembra lanskega leta so ga pokopali v njegovi rodni Opatiji.

Viktor Kovačič

Pred letom je preminil Viktor Kovačič iz Logaršč pri Podmelcu. Ob bolečem spomenu se še enkrat hvaležno oddolžimo vsemu njegovemu trudu. Vsi njegovi in ZB NOV Logaršče.

Ivanka Žakelj

V starosti 69 let je v začetku decembra lani umrla tovarišica Ivanka Žakelj iz Osojnice pri Zireh.

Že leta 1942 ji je umrl mož in ostala je sama z dvema majhnima otrokoma. To pa za tovarišico Francko ni bila ovira, da ne bi mogla sodelovati v NOB. Ves vojni čas je skrivala partizane-ranjence, jim stregla, jim kuhala in jih negovala. Bila je neustrašna in tako bo ostala tudi v spomenu tistih, ki so jo poznali.

Pavel Pogačnik

Na Blejski Dobravi smo se poslovili od Pavla Pogačnika. Rodil se je leta 1914 na Jesenicah. Od pomladi leta 1944 pa do aprila leta 1945 je bil v Vojkovi brigadi kot telefonist. V Podkrajju na Primorskem so ga ujeli četniki in zaprli vse do osvoboditve.

Kako do višjih dohodkov

Š. M., R.

Vprašanje: Dvojno dobo imate priznано od 30. 8. 1943 do 15. 5. 1945 in prejimate priznavalnino v znesku 400 din mesečno. Niste niti kmečka zavarovanka niti nimate službenih let, mož ima skromno pokojnino, zaradi dveh otrok pa imate kar pre-

cej izdatkov. Na OZZB ste se zanimali za borčevski dodatek, vendar so vam povedali, da ne boste nič dosegli. Zanima vas, kaj lahko storite, da boste dosegli višjo pokojnino. Ali naj se pri 55 letih zaposlite?

Odgovor: Vaše pismo je nekoliko nejasno. Istočasno ko navajate, da niste nikjer zaposleni in da tudi niste nikoli bili, sprašujete, kako bi dosegli borčevski dodatek oz. višjo pokojnino. Če niste (bili) zaposleni, tudi ne morete imeti dodatka na nekaj, kar sploh ne prejimate. Priznavalnina, ki jo prejimate, ni pokojnina in k njej tudi ne gre noben dodatek. Tudi moževa pokojnina se zaradi vaše udeležbe v NOV in s tem povezanega dvojnega štetja ne more povečati. Če bi hoteli sedaj doseči starostno pokojnino, bi se morali za več kot 10 let zaposliti, kar bo pri vaših letih nekoliko težko. Morda se pozanimajte za otroški dodatek za oba otroka ali za štipendijo za šolanje ali za kakšno drugo pomoč.

Ali pripada višja pokojnina?

A. K., Bled

Vprašanje: Vaš mož je šel v partizane 15. 5. 1943 in je imel zato priznано dvojno štetje. Dopolnil je 37 let delovne dobe, umrl pa je leta 1974. Za njim prejimate pokojnino, zanima pa vas, ali vam pripada kaj višja pokojnina (npr. v višini, kot jo dobivajo še živeči borci), saj ste bili med vojno aktivna članica OF. Sprašujete še ali imate pravico do zdravljenja v ambulanti za borce v bolnici Petra Deržaja.

Odgovor: Če ste samo vi upravičeni do družinske pokojnine, znaša ta 70% pokojnine, ki bi jo prejemal mož, če bi še živel. Če imata do pokojnine pravico 2 člana, se odmeri družinska pokojnina v višini 80% od osnove (za 3 člane - 90%; za 4 člane - 100%). Ne pripada pa vam noben dodatek ali povisek zaradi vašega aktivističnega dela med NOV, saj zakon takega povišanja pokojnine ne pozna. Glede vašega drugega vprašanja pa tole: dispanzerji za borce so namenjeni samo borcem in ne njihovim družinskim članom. Dispanzer za borce NOV v bolnici Petra Deržaja pa je tudi le regionalnega značaja; to pomeni, da je namenjen le borcem, ki prihajajo iz občin, ki spadajo v ljubljansko regijo.

Problematika kmetov borcev

J. K., Tolmin

Vprašanje: V TV-15 se veliko piše o borčevskih pokojninah, pri tem pa so kmetje borci prizadeti. Ti imajo nekaj zemlje, jo obdelujejo, na koncu pa so prikrajšani za lepo pokojnino. Pa je med kmeti borci veliko bolj zaslužnih ljudi, kot so nekateri v delovnem razmerju ali kmetje koooperanti.

Odgovor: Vaše pismo pravzaprav ne sodi v to rubriko, saj ničesar ne sprašujete, ampak le ugotovljate dejstvo, da so kmetje borci na marsikaterem področju prikrajšani. To je seveda ugotovil že marsikdo, ni pa mogoče prezreti, da imajo kmetje borci, s priznanim dvojnimi štetjem pred 9. 9. 1943, razen do pokojnine pravico tudi do varstvenega dodatka, če so socialno ogroženi. To prav gotovo ni dovolj, očitno pa sedanje razmere še ne dopuščajo izenačevanja pokojnin delavcev borcev in kmetov borcev.

Poizvedba

Prosim, naj mi sporoči, **kdor kaj ve o usodi moje prijateljke Klare ali Klave Ukrajinke**. Skupaj sva pobegnili k partizanom iz delavskega taborišča v Ravnah na Koroškem oktobra 1943 v Koroški bataljon. Januarja 1944 so naju skupaj poslali na Pohorje v 11. brigado »Miloš Zidanšek«. Tam sva bili stalno skupaj – do septembra 1944, ko sem zbolela in so me poslali v bolnišnico, odkoder nisem prišla do konca vojne. O moji prijateljici in tovarišici Klari ali Klavi ne vem, ali je srečno dočakala konec vojne.

**SONJA KLIMEN-
KO A.**
Krimskaja oblast
gorod Evtatorija
ulica Repina 32

Iščem
Janeza
Vrhunca

Rad bi zvedel naslov tovariša Janeza Vrhunca, s katerim sva bila skupaj v tretji prekomorski brigadi. Po kninski bitki smo šli za nekaj dni na počitek, odnosno po tovariše, ki bi okrepili naše vrste, v Kaštel in Trogir pri Splitu. **Janez je bil v brigadnem štabu propagandni referent in je bil zelo priljubljen med borci.** Čeprav je bil čas namenjen počitku, nismo mirovali. Janez nas je nekaj izbral – predvsem tiste, ki so imeli veselje za kulturno delo – in v kratkem času smo nastudirali »Hlapce« Ivana Cankarja. **Potem smo skupaj s pevskim zborom, ki ga je vodil tovariš Ferdo Bončina, uspešno nastopili pred polno dvorano splitskega gledališča.**

STANISLAV GO-
LJA
Ulica 1. avgusta 7
p. Kranj

Zahvala

Ob nenadni izgubi naše ljube mame, stare mame in prababice **Valerije Beneditič, rojene Blažič iz Sp. Cerovega v Goriških Brdih** se iskreno zahvaljujemo vsem, ki so nam nudili kakršnokoli pomoč, nam izrazili sožalje in darovali cvetje. Posebna zahvala gre tovarišu **Abelu** in tovarišici **Boži Peršolji** za organizacijo pogreba, **govornikom Kompostu** in tovarišu **Bidovcu**, pa domačemu pevskemu zboru, godbi na pihala iz **Goriških Brd** in **ZB NOV Kojsko**.
Sin RENI, hčerki MARICA
in **BERTA** z družinama
in drugo sorodstvo

Borcem Cankarjevega bataljona

Domicilni odbor Cankarjevega bataljona prosi aktivne udeležence, ki so se od 5. avgusta 1941 do 13. januarja 1942 borili v imenovani enoti, da zaradi dopolnitve evidence pošljejo svoje naslove na: ZVB NOV Škofja Loka, Kidričeva 1, Škofja Loka.

Kdo kaj ve o
mojem
bratu
Štefanu
Velikanju?

Prosim artileriste 21. srbske udarne divizije, ki so jih iz tretje prekomorske brigade delodili imenovani diviziji, da sporočijo vse, kar vedo o mojem bratu Štefanu Velikanju. Rojen je bil 3. 12. 1922 v Srednji Kanomlji pri Idriji. Lahko mi tudi pošljejo svoje naslove in se bom oglasil pri njih. Kljub večletnemu prizadevanju namreč ne morem ugotoviti, kje je padel in kje je pokopan. S tretjo prekomorsko brigado je prišel na otok Vis in je bil najprej oddeljen prvemu proletarskemu korpusu, nato pa 21. srbski udarni diviziji in je, po nepreverjenih podatkih, padel kot vodja artilerijskega oddelka pri obrambi mostu prek reke Bosut pri Vasi Nijemci v Sremu.

JAKOB VELIKANJE
Dane pri Sežani 20. A
p. Sežana

»Bilo je, kot bi prišli
spet borci v vas...«

Sobota, 4. februarja

Dvorana Zadrúžnega doma v Zatoľminu je nabito polna. Vabilo vaške mladine na »partizanski miting« je privabilo staro in mlado. V prvih treh vrstah sede stari, prekaljeni borci, vsi že zgubanih obrazov.

Preprost oder – dve zastavi, tu in tam prinesejo in odnesejo z odra mizico ali stol.

Vrste se točke »Frontnega gledališča«, ki ga tvori mladina; po večini v kavbojkah, v pisanih srajcah – vaška, delavska, študentska in šolska mladina.

Zborne Kajuhove in Borove recitacije, nekaj škečev iz partizanskega humorja. Dvorana se smeje, od srca... pozabi na vse vsakdanje tegobe. »Zdi se, kot da so spet prišli borci v vas« – pravi star partizan svojemu nekdanjemu soborcu.

Glej, zdaj, tiste pristrčne
obrazke pionirskega pev-
skega zbora. Zapojo nekaj
partizanskih in dvorana
ploska. Ne manjka pev-
ska točka ob spremljavi
nepogrešljive partizanske
harmonike. Napovedo-
valka lepo povezuje vse
točke »partizanskega mi-
tinga«. Na vrsti so še tri
recitacije domače pesnice
Pavle Lebanove. Sama re-
citira pesem, ki jo je zložila
prav ob tem krajevnem
prazniku Zatoľmincev: v
spomin na prvega organi-
zatorja vstaje na Tolmin-
skem, Franca Šavlija-Me-
dveda, doma iz Zatoľmina
in v spomin prvim bor-
cem Tolminske čete.

Sledi njena pesem »Golobar«. V dvorani je tišina.

»Ko sonce planino Golobar
je objelo
dvainštirideset žrtev je obsi-
jalo,
nihče jim ni z roko zatisnil
oči.

*Fašisti krvavo so zmago slavili;
okrog vratu so jim žico zvezali,
po tleh kakor drva odvedli v dolino.*

*Tu so žrtve na kamjone zložili,
na mrtvih borcih stoječ,
s harmoniko svojo himno po-
joč,
so v Bovcu slavili krvavo sed-
mino...«*

»Jaz jočem; kaj takega še nisem videl po vojni« – šepne Ciril sredi pretrese-
ne dvorane. Verzi, izklesa-
ni iz resnične zgodovine

teh krajev, odgrinjajo najbolj turobne trenutke tega kottička primorske zemlje...

Vsi starejši, zdaj tu zbrani, podoživljajo takratno krvavo tragedijo borcev Gradnikove brigade, aprila 1943.

Zatem se odgrinjajo megle z Rdečega roba in »... ko sine dan, je Rdeči rob s krvjo oblit...«, s krvjo borcev Gregorčičeve brigade, ki so poleti 1944. tam bili svoj poslednji boj in skozi sovražne trdnjave krčili pota k svobodi.

Zajoče mati, sestra,
brat, saj »Na mrtvi straži«
pod Rdečim robom ali na
Golobarju plete mrtve sa-
nje tudi njihov najdražji.

Miting se bliža koncu. Predsednik krajevnice organizacije ZZB Zatolmin se zahvali mladini za tako

prijeten program ob 35-letnici odhoda v partizane večje skupine domačinov. Žaželi, da bi mladina tudi, v prihodnje tako tesno sodelovala z Zvezo borcev in drugimi organizacijami v vasi.

A mladi tedaj že hite z odra, že pripravljajo v dvorani mize, kjer bodo s »partizansko večerjo« po- gostili vse vaščane ob njihovem krajevnem prazniku. Nekdanji borci bi želeli vsem tem mladim stisniti roko in se jim zahvaliti za prijetne trenutke tega večera; a vsak hiti k svoji zadolžitvi, vse je tako natančno organizirano.

»Bravo, mladi! – slišiš izmed množice. Le še tako naprej!«

Öziramo se po dvorani,
ki jo je domača mladina
nedavno vso na novo pre-

pleskala s prostovoljnim delom.

Oziram se po teh mladih, v kavbojkah – polni so mladostne radoživosti. Kmalu bo zaigrala godba in se bodo razposajeno zavrteli. Mladi so... današnji... – s pogledom vselej uprtim v prihodnost, kot vsi mladi; a prežeti z zavestjo, da sloni sedanjost in prihodnost tudi na preteklosti, na vseh tistih velikih in malih dejanjih njihovih očetov, ki so na Golobarju, na Rdečem robu, na Kolovratu in Stolu pisali najlepše strani tega čudovitega koščka slovenske zemlje...

Še dolgo se v noč razlega partizanska pešem. »Partizansko jedro pa je le ostalo v Zatolminu« – meni tov. Čufar. »Tako naše je to!«

MIRA PAGON

GRAFIJA Z VPRASANJEM FOTOGRAFIJA Z VPRASANJEM FOTO

Med zgodovinskimi fotografijami muzeja NOB v Ljubljani, ki so še vedno brez podatkov, je tudi danes objavljena fotografija. Kdo so možje na fotografiji ter kje in kdaj je fotografija nastala?

Odgovor k fotografiji z vprašanjem

V 42. številki našega časopisa, ki je izšla 27. oktobra lani, smo povpraševali po mladem dekletu – bolničarki. Oglasila nam se je tovarišica Marija Praprotnik, poročena Špendal z Loke pri Trzinu, ki se je spoznala na objavljeni fotografiji. Pravi, da je fotografija nastala za osnovno šolo v Cerknem, kjer je bila takrat pokretna bolnišnica 31. divizije 9. korpusa. Fotografija je nastala slučajno, ko je Marija kot bolničarka pripeljala neko tovarišico v bolnišnico.

Marija Praprotnik je odšla med partizane s šestnajstimi leti 1. aprila 1944. Najprej je bila v Kokrškem odredu, nato pa je odšla v Vojkovo brigado, njen 3. bataljon, ki se je pozneje razdelil in je nastal iz njega 4. bataljon, pozneje pa zaščitni bataljon artilerije 9. korpusa. Marija je končala sanitetni tečaj pri dr. Aleksandru Galetu-Petru. Danes dela kot babica v kranjski porodnišnici, stanuje pa v Kavarju 62 pri Tržiču.

VPRASANJEM FOTOGRAFIJA Z VPRASANJEM FOTOGRAFIJA Z

Andrej Zlobec

3

Ilegalec Miško

Hrana, udarci in blodnje

Že tri dni dobivam hrano, z njo pa tudi trideset do štirideset udarcev na dan. Kot bi imel predpisano »kuro«. Paznik dolgočasno šteje udarce in gleda proč. »Da ti bo topleje«, mi je rekel zadnjič. A kaže, da je tudi njemu že jasno, da nisem več občutljiv za bolečine. Preprosto – nič več me ne boli. Tudi za hrano mi ni več. Če mi prinesejo tisti priskutni čaj ali juho – je prav, če ne – je tudi prav. Vseeno mi je. Prestopil sem meje, do koder segajo bolečina, strah in lakota. Postal sem brezčuten za vse.

Nekaj pa me vendarle jezi. Ne morem in ne morem ugotoviti, koliko časa sem že tu. Še tega ne vem, ali je še vedno januar. V kratkih presledkih, ko sem pri zavesti, se trudim, da bi začel misliti, na karkoli. Sicer mi je najlepše v trenutkih čudovitih prividov, ki me obiskujejo vse pogostejše. Slišim glasbo, čutim sončno toploto, vidim vesele ženske in otroške obraze. Stegujem roko proti njim – otipam pa le mrzla tla temnice. Spet sem pri zavesti! Le zakaj! Želim si priklicati nazaj čudovite privide, a ne gre. Pri zavesti sem – torej moram na nekaj misliti!

Morda je že februar... V razbolelih možganih se spet rišejo predstave. Spomin uhaja v februarske dni leta triinštirideset.

★

Osmi februar 1943.

Tudi okupator ve za naš osmi februar in našega pesnika. Straže v mestu so okrepljene, to se takoj opazi.

Z družino se odpravim proti mestu. Naj otroci vedo, da je danes naš, slovenski praznik. Napotili se bomo k pesnikovemu spomeniku. Bližamo se Tromostovju. Je res kar vidim? Prešeren je obdan z množico ljudi. V roke ima zataknjen šop rdečih nageljnov! Slišati je slovensko pesem. Obide me zla slutnja. Spomnim se na okrepljeno stražo v mestu. S sabo imam otroka in ženo. Nočem, da bi se jim kaj zgodilo. Obrnemo se nazaj proti Pošti. Prepozno! Pri Pošti je že blokada. Iz ulice ni več izhoda. Tudi pred centralno lekarno in na Tromostovju je že blokada. Obroč okoli množice se stiska.

»V cerkev«, zašepetam ženi. Skupaj s še mnogimi ljudmi se prerinemo v Frančiškansko cerkev. Kot v pasti smo stlačeni. Vsi izhodi so zastraženi. Zunaj se ustavljajo kamioni. Začenja se ena največjih racij, kar jih je doživela Ljubljana. Iz cerkve spuščajo le starce in otroke s starši. Z ženo in hčerjo uspem priti mimo italijanske straže pri vratih. Sedemletnega sina »posodim« prijatelju. Tudi njemu uspe, izmuzniti se aretaciji. Toda stotinam drugim Ljubljančanom ni uspelo. Mnoge med njimi so odgnali v taborišče.

★

Prividi izginejo. Zbudi me ropot na jetniškem hodniku. Iz sosednje celice nesejo krsto. Kmalu za tem dobim novega sosedo. Kakor hitro so ga pahnili v samico, so mu, tako kot meni prvega dne, z baterijo posvetili v dnevni red na vratih. Nesrečnik gotovo ni mogel v naglici prebrati vsega. Vrgel se je na desko v celici, a že je pridivil PP (politični policaj). Udarci. Meni se je v začetku godilo enako. Nisem vedel, da podnevi ni dovoljeno ležati. Štel sem udarce, ki jih je bilo slišati iz sosednje celice. Odnahal sem pri trideset. Udarci pa so se še naprej vrstili. Šele, ko se je PP izdivjal in odvihral naprej, sem svojemu novemu sosedu potrkal na steno. Hotel sem mu sporočiti, da ni sam. Odgovor je prišel takoj. Vedel sem, da mi sosed sporoča nekaj v morsejevi abecedi. Začel sem brskati po otrplih možganih. Preden so me zaprli, sem morseja vendar znal! A sedaj – ne, moji možgani niso več ničesar sposobni, tudi nobenega morsejevega znaka se ne morem spomniti. Ne, dragi sosed, jaz ti ne morem ničesar povedati. Ne gre. Z največjim naporom dvignem roko in brezsmiselno udarjam po steni. Me razumeš sosed, kaj ti hočem reči? Končno se sporazumeva. Da, svoboda, svoboda, svoboda...!

Zaprem oči in se zopet potopim v svoj svet sanj in prividov. Zelo od daleč priplava k meni opojna melodija:

»Vsa zemlja bo z nami zapela,
nasilje zgrmel bo v prah,
povsod bo le pesem vesela,
kot veter pomladni v gorah.«

se nadaljuje

Sto šol – sto junakov

5

Osnovna šola Toneta Šraja-Aljoše iz Nove vasi pri Rakeku

Tone Šraj-Aljoša, Tajnikov Tone, kot se je po domače reklo pri hiši na Fari pri Novi vasi, se je kot pravijo, rodil s številnimi vrtilinami, s katerimi so obogatili le redki posamezniki. Do slehernega človeka je našel pravo pot. S samo njemu svojstvenimi vrtilinami je uspel ustvariti v društvu »Kmečkih fantov in deklet« središče najnaprednejših političnih sil na Bloški planoti. Z vso močjo si je prizadeval za uresničitev osnovnih političnih pravic delovnega človeka, kateremu je zaupal in verjel. Z vsem srcem je ljubil notranjsko zemljo in svojo domovino.

Ob vdoru okupatorja v našo deželo je kot izkušen politični delavec organiziral na Bloški planoti OF in Partijo. Tone je bil najožji sodelavec prvih notranjskih ilegalcev Janeza Hribarja, Franca Popita, Ivana Novaka in drugih. Okupator je njegov politični pomen na Blokah večkrat primerjal s političnim pomenom Hribarja v Loški dolini in Šeška v Kočevju, zato je moral februarja 1942. leta v ilegalo.

Ze spomladi istega leta je prišel v Zidaniškov bataljon za komisarja, pozneje v Loški odred in Severnoprimerški odred pa v Šerčerjevo brigado. Bil je hraber partizan, dober tovariš in komunist ter med borci zelo priljubljen.

Tone Šraj-Aljoša je bil in naj bo tudi v prihodnje vedno vzor mladim rodovom, kako je treba ljubiti domovino, premagovati težave in zaupati sočloveku. Kaj radi se ga spominjajo tudi njegovi nekdanji sodelavci. Takole je lani v pismu, ki je bilo naslovljeno na ravnatelja osnovne šole in učitelje v Novi vasi, med drugim zapisala učiteljica Ivanka Zabukovec, ki zdaj živi v Ljubljani:

»Z veseljem in hkrati z velikim presenečenjem sem prejela vaše novoletne želje in čestitko za osmi marec. Prvič po 21-letih, ko sem odšla z Blok, sem bila deležna te pozornosti, kar me resnično veseli, saj me prav na Bloke, kjer sem preživela svojo mladost, vežejo lepi pa tudi grenki spomini.

Ob tej priložnosti si ne morem kaj, da ne bi povedala, kako sem bila ganjena, ko sem zagledala na žigu vaše šole ime Toneta Šraja-Aljoše. Vem, da ni bilo Bločana, ki ne bi obžaloval njegove smrti. Še danes po tolikih letih se živo spominjam, kako nas je vse pretresla njegova smrt sredi septembra 1943. leta. Še teden dni pred smrtjo sem ga videla, prvič odkar je v februarju 1942. leta odšel med partizane. S svojim delom in pogumom je lahko najlepši vzor bloški mladini.

Naj o Tonetu povem samo še dröbec, ki mi je ostal v spominu. Med italijansko okupacijo sem stanovala s svojo družino pod isto streho s Šrajevimi. Tone se je ves posvetil delu za OF, ki jo je organiziral na Blokah. Neki večer se je oglašil tudi pri nas. Okrog hiše je bilo polno italijanskih patrolj. Tone pa je bil, tako kot velikokrat prej, tudi to noč namenjen izpolniti zadano nalogo. »Pa si upaš ven v tako nevarnem času«, sem ga vprašala. Tone pa je vrgel vžgalico na mizo in rekel: »Moje življenje je prav toliko vredno kot tale vžgalica!«

To sem o Tonetu morala napisati, ko sem prejela pisemce iz šole, ki nosi njegovo ime. Prav lepo pozdravite učence vaše šole, katerih starši se me morda še spominjajo.«

★

Osnovno šolo Toneta Šraja-Aljoše v Novi vasi na Blokah so poimenovali 1973. leta. Vanjo prihajajo po znanje učenci iz 45 zaselkov in vasi na Bloški planoti pa tudi iz Rut, čeprav te sodijo že v ljubljansko občino Vič-Rudnik.

Ceprav je bila osnovna šola v Novi vasi zgrajena že 1911. leta, bi sicer zaradi starosti lahko še vedno služila svojemu namenu, je spričo številnih pomanjkljivosti že zdavnaj doslužila. Električna in vodovodna napeljava sta dotrajali, v zgornjem nadstropju sploh ni vode, v spodnjem pa pride na sto učencev en sam umivalnik. Stranišča so še vedno brez vode »na štrbunk«.

Na Blokah so še nekaj let po vojni delovale osnovne šole v Novi vasi, v Krajiču in v Šivčem. V Krajiču je šola s svojim delom prenehala že pred leti, v Šivčem pa ob koncu lanskega šolskega leta, učence pa so prešolali v Begunje in Cerknico.

Številni učenci so še vedno vezani na prevoze z avtobusi in kombiji. Mnogi pešajo po uro ali dve do šole. Šele nova sodobna šolska zgradba, ki bo omogočala enozmenny pouk, oziroma celodnevno šolo, bo premostila številne težave s katerimi se danes srečujejo učenci in učitelji.

Akcija, ki je stekla po referendumu v cerkniški občini že daje nekoliko več upanja, da bodo tudi v Novi vasi po skoraj 70. letih prišli do nove, predvsem pa ustrezne šolske zgradbe.

Ivanka Zabukovec

Tone Šraj-Aljoša

Moj dedek Ivan

»Očeta, ki je bil prvi, so ustrelili, druge partizane pa so zajeli«

Tudi moj dedek Ivan Kokošar je bil partizan. Mamica mi o njem večkrat pripoveduje. Lepo bi bilo, če bi mi lahko pripovedoval sam. Padel je v hudih spopadih s sovražnikom v Trnovskem gozdu.

Tu je pripoved, ki sem jo zabeležila:
»Po kapitulaciji Italije je iz naše vasi Gornjega Lovca odšlo veliko ljudi k partizanom. Med njimi je bil tudi moj oče. Nemci so vse bolj prodirali v Trnovski gozd. Po vsakem napadu so se njihove čete še okrepile. Partizani so se umikali vse globlje v gozd. Imeli so veliko žrtev. Komaj so poskrbeli za ranjence, že so Nemci ponovno napadli. Oče se s skupino tovarišev ni mogel več umakniti. Skrivališče so si poiskali v gostem grmovju. Nemci so preiskali vsak kotiček. Borci so videli, da v grmovju niso več varni. Hoteli so poiskati novo skrivališče. Toda bilo je prepozno. Očeta, ki je bil prvi, so ustrelili, druge partizane pa so zajeli. Odpeljali so jih v bližnjo vas in jih zaprli v nek hlev. K sreči je bila gospodinja pogumna žena. Zvabila je stražo v hišo na kozarček in prigrizek. Previdno je odmaknila zapah na vratih, da so partizani lahko pobegnili. Po nekaj dneh so se vrnili v brigado. Bili so srečni, da so Nemcem ušli. Veselje pa jim je kalila tovariševa smrt. Še težje so žalostno vest sporočili ženi. Mamo je očetova smrt hudo prizadela. Ostala je sama s šestimi majhnimi otroki.«

Vem, zakaj se mamici skalijo oči, ko mi pripoveduje spomine iz vojnih dni. Imela je težko otroštvo.

TATJANA BREMEC
Osnovna šola »16. december«, Mojstrana

Obisk v pobrateni občini

Mojo pozornost je še posebno pritegnil Mig 21, ki sem ga vedno želel videti

Rezervni oficirji iz občine Trebnje so bili povabljeni na obisk v pobrateno občino Velika gorica. Z njimi smo šli tudi nekateri osmošolci iz občine.

Po dokaj dolgi vožnji, pa tudi nič prijetni, saj nas je vseskozi spremljala megla, smo se pripeljali v Veliko gorico. Pred kinematografsko dvorano so nas pričakali predstavniki občine in družbenopolitičnih organizacij ter nekaj mladincev. V dvorani je govoril predsednik skupščine občine Velika gorica, ki je povedal, da si bomo med obiskom ogledali tudi vojaško letališče Lučko in remontno delavnico Zmaj.

Tako smo se iz Velike gorice najprej odpeljali na letališče. Čeprav smo se peljali po ravnini, letališča nismo in nismo opazili. Šele močna in dobro zastražena ograja je opozorila nanj. Ko smo se pripeljali skozi vhodna vrata, smo se kar naenkrat znašli med kasarnami, hangarji in malo naprej zagledali tudi letala in helikopterje, blizu katerih smo se ustavili.

Oficirji so nas, razvrščene po skupinah, vodili med letali. Povedali so nam marsikaj zanimivega in potrpežljivo odgovarjali tudi na naša vprašanja. Pred lovskimi letali je bilo skladišče orožja, od raket do bomb, in tega smo si ogledali z nekakšnim strahom in s spoštovanjem hkrati.

Potem so nas odpeljali k remontni delavnici Zmaj. Tudi pot do nje je bila nenavadna in zanimiva, saj smo se vozili mimo helikopterjev in betonskih zaklonišč za letala. Tukaj je bila prav gotovo najbolj zanimiva dvorana, kjer je bilo nekaj skoraj v celoti sestavljenih letal. Mojo pozornost je še posebno pritegnil Mig 21, ki sem si ga vedno želel videti. Lahko smo si ogledali njegovo kabino, poskusni pilot pa nam je razložil uporabo nekaterih instrumentov.

Po ogledu nas je direktor remontne delavnice Zmaj povabil na pogostitev v njihovi menzi.

Naš izlet, ki je bil zelo zanimiv in poučen, smo sklenili v Kumrovcu, od koder smo šli domov.

MIRAN ŠIŠKO
Osnovna šola Šentrupert, Šentrupert

Po partizanskih stezah

Tu in tam so za nami prihitele tekmovalne pohodne ekipe, saj smo se tudi mi odpravili, na to pot v okviru že tradicionalne prireditve »Po stezah partizanske Jelovice«

O legendarni dražgoški bitki smo se pogovorili na sestanku, ki je bil januarja. Uredili smo stenske časopise s fotografijami in spisi o Dražgošah in borbi Cankarjevega bataljona.

Bila je nedelja, 8. januarja, ko smo se ob osmi uri zjutraj zbrali v Kranju. Ker je bilo med nami mnogo medvedkov in čebelic, odraslih tabornikov pa le za vodstvo, smo se do Podblice peljali z avtobusom. Tam smo se taborniki odredov »Stražni ognji«, »Slap Šum«, »Kokrški odred« in mladinci pohodne enote iz Ljubljane, ki nosi ime Franca Rozmana-Staneta, postavili v kolono.

Lepo nas je bilo pogledati! Pred nami so mladi taborniki nosili zastave in papirke.

Pot je bila zasnežena in precej poledenela. Vsak hip se je kdo zadržal ali celo telebnil na tla. Drug drugemu smo pomagali vstajati po plesoči poti.

Nalepka tabornikov »Kokrškega odreda« iz Kranja

Ker nikakor nismo mogli po rebri navzgor, smo krenili zunaj poti po snežišču. Pot je bila boljša v gozdu, kjer je sneg že skopnel. Sredi jase na grebenu smo se ustavili. Nabrali smo smrečja in spletli vence za spominska obeležja ob poti. Kulturnice so pripravile program. Mravlja je sestavila kratek opis raznih dogodkov, znanih iz narodnoosvobodilnega boja. Opisala nam je bitke na Mohor-

ju, v Dražgošah in na Jelovici.

Potem smo se počasi pomikali po gozdni poti naprej, skozi vas Jelenšče in proti Bičkovski skali. Tudi tu smo, kot malo prej sredi jase, počastili spomin na padle; položili venec, spregovorili o dražgoški bitki in izvedli krajši kulturni program.

In kakšna je bila pot v Dražgoše? Ledena, da je bilo groza. Zato smo se več vozili sede, kot pa hodili. Tu in tam so za nami prihitele tekmovalne pohodne ekipe, saj smo se tudi mi odpravili na to pot v okviru že tradicionalne prireditve »Po stezah partizanske Jelovice«. Boderili smo jih z glasnimi vzkliki. V vasi smo se pogreli s čajem in potešili lakoto. Nato pa hitro do spomenika dražgoški bitki, o katerem ne bi več govorili, saj so ga prav na mladinskih straneh TV-15

mladim že nekajkrat predstavili.

Po osrednji proslavi, ki je bila ob spomeniku, je naša kolona krenila skozi vas Dražgoše, po cesti proti Jamniku in nazaj v Podblico. Pot je bila še vedno ledena in komandant Dušan je imel kar dosti dela in če ne bi imeli navodil izvidnice, ki jo je stavljala tovariš Jože, bi se kaj lahko popeljali po trdi sneženi skorji po strmini. Tako pa je naša kolona stopetdesetih pohodnikov kljub meglenemu dnevu in mrazu srečno prispela s pohoda.

V Kranju smo se poslovi in vsak s svojimi spomini odšli proti domovom; najbolj smo bili seveda veseli značk, ki so nam jih podelili člani štaba naše pohodne brigade.

TABORNIKI
IN TABORNICE
»KOKRŠKEGA ODREDA«, Kranj

KRAMLJANJE KRAMLJANJE K

Tokrat bi najprej pokramljala z Dolores Lipuš, učenko tretjega razreda iz Oplotnice:

V sestavku, ki so ga objavili v vašem šolskem glasilu, si pisala o obisku tovarišice Sekirnikove. Zapisala si, koliko je pretrpela med vojno. Omenila si Jožeta Cureta, ki so ga ubili zato, ker je nosil partizanom hrano. Pokazala vam je, tako praviš, fotografije borcev, ki so padli za našo svobodo. Zvedela sem, da stoji sredi vaše vasi spomenik padlim in da je na njem vklesanih dvainpetdeset imen. Na pokopališču je pokopanih sedemnajst domačih partizanov in trije neznani borci, ki jim z ljubeznijo krasite grobove. In na Pohorju je, tako praviš, padla sestra vaše tovarišice Brede Vebrove.

Ob koncu si zapisala, da nikoli ne boš pozabila padlih junakov.

Vidiš; vsega, kar si nanizala v nekaj vrsticah, nisem vedela! Pa bi me, in prav gotovo tudi naše bralce, zanimalo malo več o tem, kako so se ljudje pri vas borili za svobodo. Bi obiskala tovarišico Sekirnikovo? Bi jo prosila za fotografije, ki vam jih je pokazala? Bi lahko poiskala fotografijo spomenika sredi vasi in grobišča na domačem pokopališču? Kakšen je bil Jože Cure? Bi nam povedala, kako je bilo ime, kako se je pisala sestra vaše tovarišice, in nam poslala njeno fotografijo?

To bi te, draga Dolores, rada prosila.

In ob koncu še prošnja Irene Lipovec, dijakinje iz Kočevja:

»Če bo kdo izmed tistih, ki so se med vojno ustavljali pri moji stari mami Ivanki Brežič v Prezidu, prebral te vrstice, naj se javi na naslov: Ljubljanska cesta 8, 61333 Kočevje.«

Upam, draga Irena, da nam bo to tokrat uspelo.

Lepo pozdravljeni!

MILENA

KRAMLJANJE KRAMLJANJE K

POROČAMO POROČAMO POROČAMO

Prejeli smo srebrni znak

Bronasti, srebrni in zlati znak prejmemo, če prehodimo določeno pot in si ogledamo muzeje, spomenike in druge zgodovinske kraje, ki pričajo o narodnoosvobodilnem boju. V tretjem razredu smo najprej opravili pot za bronasti znak. Bili smo na Klopnem vrhu, kjer je padel prvi partizan v naših krajih. Od tam smo prinesli tudi smrečico in jo zasadili na našem šolskem dvorišču. V tretjem razredu smo prehodili pot za srebrni znak. Z vlakom smo se odpeljali v Dravograd, kjer smo si ogledali muzej in spominko ploščo. Pred kratkim pa smo se zbrali, da prejmemo to srebrno priznanje, našemu slavlju se je pridružil tudi nekdanji borec Tone Ulrih-Kristl.

»Čestitam vam k priznanju, srebrnem partizanskemu znaku,« je dejal tovariš Ulrih. »Vesel sem, kadar poje in danes ste prav lepo zapeli, saj je bila prav pesem tista, ki nam je pomagala v najbolj težavnih trenutkih, nam dajala pomoč za boj in vero v zmago.«

Sledila je podelitev značk in potem smo odšli vsak na svojo stran z zavestjo, da naša socialistična domovina od nas veliko pričakuje. Tako smo razumeli tudi našega dragega gosta.

TATJANA SKUTNIK
Osnovna šola »Boris Kidrič«, Maribor

POROČAMO POROČAMO POROČAMO

POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORIPOGOVORIPOGOVORI

Leta tiščijo kakor slaba vest

Takole mimogrede; skodelica klepeta – večja? Naglico obesiva na kljuko. Že res, da pritiska z vseh strani, še skozi špranje pokoja tišči in ne privoščiti človeku malo večje merice otopelosti. Otopelost? Se lepo opravičujem. Če drugega ne, lahko človek meditira o birokraciji. Ampak to je na koncu. Še prej so leta poklicnega aktivizma v Radgoni, Murski Soboti in Ljubljani. S čim vse lahko človek napolni majolko življenja. Komaj dobro na noge postavljen, se nedolžno odloči, da bo postal organist. Pa spozna, da so glasilke na visoki tenor odmerjene in že hoče cerkniški zvon preglasiti. Fant se v moža zasuje, glasilke v razglašeno veselje. V zadržano šolo bom šel, odloči in začne spoznavati svet. Z religijo sta vse bolj narazen. Socialno zlo in tisto, čemur so prekaljeni pravili revolucija, tiščita v mladeničevo zavest. Zakaj, vraga, je moral oče na delo v Ameriko, zakaj so morali doma loj mešati med mast in saharin med sladkor...?

Vprašanje? Saj res. Nekako bi morala začeti pogovor. Recimo, da sprašujem po zdravju! Srce, pljuča – kaj bi, niso več leta, s katerimi si prišel leta 1942 na Kožljek, v Šercerjev bataljon. Ali pa partizanjenje v Dolomitih? Presneto močno orožje je mladost in če ima še pravo vsebino, postane vihar, tudi reka, če je potrebno. Sicer so se pa v tistih časih belogardisti še mrtvih partizanov bali. Koreno. V spopadu sta padla dva tovariša. Eden od njiju je bil najmlajši od bratov Miklavcev. Ko so ga drugi dan belogardisti obrnili, se je sprožila bomba v njegovih rokah. Enega belčka je ubila, enega oslepila. Oni pa so se še dolgo potem križali.

April 1943. Patulja generala Avšiča se prebija na Primorsko. Med petnajstimi borci je tudi Tone. Do Hotedršice so se morali izogniti dvaindvajsetim belogardističnim postojankam. Na Primorskem pa je bila pomlad, pomlad ljudske morale in neomajne srčne pomoči. Tu so si še tako duševno in telesno izčrpani opomogli. Če le ne bi bilo tre-

ba bresti Soče; najprej na poti za novoustanovljeno Gregorčičevo brigado, ki je šla v Benečijo. Proti koncu januarja 1944 je bilo treba ponovno čez Sočo, tokrat z divizijo. In tako spet sredi februarja, ko mladost in zdravje nista več zdržala. Zaradi vnetih žil na nogi je bilo treba 'odkrivati skrivnosti partizanskih bolnišnic'. Na Vršeh je postal celo prvi komisar bolnišnice. Bolezen – težko jo je prelistati. Poskušal je kot oficir Ozne v Dolomitskem odredu. Toda, ko je po dveh letih in pol ponovno zaslišal cerkniški zvon, ga ni mogel biti do kraja vesel. Bolezen ga je odkrila. Moral je v bolnišnico ob Babnem polju pa v Gradac in čez zasneženi Velebit v Dalmacijo...!

Torej, ne bova govorila o zdravju. Sicer pa je človek ves čas življenja udeležen v najrazličnejših spopadih. Zdaj ne mislim na tiste tedne, ki jih je Tone preživel v Bazoviški brigadi in tudi ne na partijski tečaj v Cerknem, kjer je padlo 47 naših borcev. Tonetu se je uspelo skriti na podstrešje in prelistati izdajalsko smrt. Spopadi? Mladost se lahko spopade z močjo, odrasel človek z zrelostjo, izkušnji in znanjem. Del tega je Tone pridobil med partizani, kasneje v kazenskih zavodih, kjer je delal pri prevzgoji zapornikov in končno na univerzi. Postal je profesor sociologije. Ne le Sočo, še marsikaj ledeno hladnega je bilo treba prebresti.

Toda leta se nabirajo in te tiščijo kakor slaba vest. Tudi za to ima včasih človek vzrok, še toliko večji vzrok, če si se pošteno in predano boril, če si mislil in živel kot te je naučila partija. In vedel si, da so za nekatere bolezni, ki so se lotile partizanskih tovarišev, tudi zdravila. Zagrenjenost. Tone je imel borih 38 let. Meseci so bili en sam delovni dan. Pa so rekli: forume je treba pomladiti. In približno tako so rekli tudi v delovnih organizacijah. Dela navaženi so začeli bolehati za vsiljeno nepomembnostjo, nekoristnostjo. Tudi potem, ko so rekli: borci morajo ostati aktivni, se mnogi niso več ozdravili. Jeza raste kot testo. Poz-

Tone Kebe

naš ga, ki je komaj dobil status borca in je podpisal izjavo o udeležbi v NOV tistem, ki tega ni zaslužil. Kdo mu daje pravico za razvrednotenje poštenih kriterijev? Morava res govoriti o zagrenjenosti? Kaj pa tisti, ki jih je povozil čas, ki so nenadoma prenehali resnično živeti in so bili brez vzroka jezni na vse, kar je bilo drugačno od nekdanjega, mlajše od starejšega in z ničemer obremenjeno...?

Zdaj boš rekel: »Mene še vedno najbolj moti velik razmah birokracije.« Dokazoval boš, da je bilo po vojni, ko je bilo treba revolucijo utrjevati, manj administracije. Pa še večino neukih ljudi smo imeli. Zdaj pa – kot da je sramota biti delavec, neposreden proizvajalec, učitelj, kmet...! V naši družbi se že četrto stoletja borimo, da bi od poddržavljanja prešli k podružbljanju. V marsičem smo že uspeli. Demokratizirali in močno podružbili smo še celo tiste organe države, ki veljajo v klasičnem smislu za najmočnejšo »prisilo«, to je vojsko ter državno in javno varnost. Tako imenovana »kasarniška« vojaka je pri nas vsa povojna leta v službi ljudstva, gradbi ceste, opravlja udarniške akcije, blaži elementarne nesreče..., pripravlja vojake za razne poklice in jih vzgaja za samoupravljalce...

Ob njej nastopa armada splošnega ljudskega odpora s teritorialno in civilno zaščito; prevzema doktrino partizanskega načina odpora. Prav tako sodelujejo široke ljudske množice v samozaščiti v notranjem in zunanjim sovražnikom. Obe veji državne »prisile« sta se močno demokratizirali, čeprav zunanja situacija še najbolj narekuje nujno obstojnost. V tem pogledu pa smo napravili mnogo manj pri demokratizaciji in socializaciji »oblastnih« organov in njihovem upravnomo-administrativnem aparatu.

Skodelica klepeta? Res – ne dosti več. Toda, če bi hotel predstaviti Toneta Kebeta, bi morala pogovor še začeti. Kdaj drugič!

Silvo Teršek

Naša revolucija je vedno živa

Mitja Ribičič na sestanku aktiva častnikarjev-poročevalcev:

– Obdobje 1978–82 bo pomembno prehodno obdobje v jugoslovanski kadroviški politiki. To je po mojem mnenju tudi poslednje mandatno obdobje, ko bodo najmlajši, najbolj zdravi iz generacije predvojnih komunistov prvorborcev, še lahko delovali na izvršnih funkcijah Jugoslavije, v vodilnem operativnem sestavu uprave, v poslovodnih gospodarskih in operativnih organih, v zakonodajnem delu, skratka, na področjih izvrševanja politike. V prihodnje bo torej vse manj prvorborcev na izrazito izvršnih funkcijah, pri čemer seveda ni treba posebej poudariti, da je naša revolucija živa in da njeno »čebinsko« izročilo živi in deluje naprej, se prenaša na nove generacije političnih delavcev.

DELO – 22. januar 1978

Domovina, si kakor zdravje?

Kaj se mora premakniti v človeku, da se odloči in zataji svojo domovino? Kakšna mora biti sila, kakšna mora biti vaba, da si človek reče: ne bom več to, kar sem? Kje se vzame moč, ki privede nekoga do tega, da zataji domovino in svoj rod? Od kod pogum, da nekdo pride in reče: »Ne želim več biti Slovenec in Jugoslovane. Od jutri naprej bom Nemec, Avstrijec, Francoz, ali kar je že državljan, ki požirajo naše ljudi... V največji slovenski občini so namreč ugotovili, da nimajo zdomcev (dopuščajo le izjeme), ki bi šli s trebuhom za kruhom zategadelj, ker bi morali, temveč zato, ker jim je bilo premalo, kar jim je lahko – kar zadeva blagostanje – dajala naša domovina. Pridružili so se vsem tistim s prenapolnjenega Kosova, iz kamnite Like in Zagore, ki so MORALI drugod iskati delo svojim rokam... Če drugod naše odpadnike hočejo, naj jih imajo. Kakor so obrnili hrbet pravi domovini, ga bodo tudi novi, če jim bo to v korist.

7 D – 19. januar 1978

Potreben je boj, praktična akcija

Franc Šetinc, sekretar izvršnega komiteja predsedstva CK ZKS, na blejskem seminarju za

Franc Šetinc, sekretar izvršnega komiteja predsedstva CK ZKS

Zvezo prijateljev mladine Slovenije:

– Ni dovolj samo govoriti, razglašati misli, kako bomo gradili socializem, socialistično misel ter samoupravljanje. Potreben je boj, praktična akcija, da bi oblikovali socialistično zavest mladega človeka. Mlad človek se mora – seveda na svoj način – vključiti v razne oblike sodelovanja pri gradnji novih odnosov. Šele tedaj bo postal samoupravljalce, jutri enakopraven, kritično misleč; tak, ki ne more biti predmet manipulacije raznih skupin, najsi bodo sestavljene iz starejših ali mlajših ljudi, ki so prav tako manipulanti. Tudi med mladimi funkcionarji ali direktorji lahko srečamo velike birokrate in tehokrate, ki manipulirajo z mladimi in starejšimi.

KOMUNIST – 30. januar 1978

Pot na samoupravljalški Triglav

V Sloveniji je že 280.617 ljudi, katerih pot se je začela zlivati v strugo, ki so jo zakoličili delegati prvega mandatnega obdobja, ki se zdaj izteka. Z delom, s predanostjo socialističnemu demokratičnemu samoupravnemu sistemu, z nenehnim potrjevanjem v najbolj neposredni sredini, v temeljnih samoupravnih organizacijah in skupnostih, so že dobili družbeno priznanje, kar nedvomno pomeni evidentiranje za možnega kandidata.

Dosegli so ga v tistih osnovnih celicah in porah našega življenja, kjer so odnosi med ljudmi najbolj neposredni, v sredinah, v katerih je človek najbližji človeku, kjer presoja temelji na evidentiranju človekove dejavnosti, kjer ne odloča trenutni vtis in naključno poznavanje posameznika. Zaupanje sočloveka si evidentirani možni kandidati niso pridobili s parolami, z deklaracijami in s frazami, ampak – preprosto povedano – s samoupravljanjem, z revolucionarnostjo časa, ki ga živimo, z bojem za samoupravljanje, v katerem so udeleženi vsi svojo energijo, sposobnosti in znanje.

Vsak sedmi Slovenec je zdaj na poti, ki pelje na samoupravljalški Triglav! Mar ne pričaja to dovolj zgovorno o dejstvu, da postaja socialistično samoupravljanje sestavni del zavesti našega delovnega človeka in občana, aktiva v naši družbenopolitični bilanci. To nam zagotavlja varno nadaljnjo pot mimo vseh ostrih skal in prepadov, ki se jim tudi naš sistem ne more ogniti. SOBOTNA PRILOGA DELA – 28. januar 1978

Administracija teži SLO

Viktor Seitl, predsednik OK SZDL Radlje:

– Ideja splošnega ljudskega odpora je v naši občini padla na plodna tla. Dobro smo se organizirali, vendar pa ima ta organizacija eno slabost – veliko administracije. Tukaj prav gotovo delamo napako, saj imamo množico papirjev, hkrati pa se zavedamo, da je predvsem od ljudi odvisno, koliko in kako bomo načrte na papirjih uresničili, kadar bo potrebno. In ne bo nam niti lahko vse te množice papirjev uničiti!

VEČER – 24. januar 1978

VORI POGOVORI POGOVORIPOGOVORI POGOVORI POGOVORI